

ԱՄԵՐԻԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԲ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՅՈՒՆԻՍ 5, 1909

ԹԻՒ 23

ԱՐՏՈՆԱՏԵՐ

Ճ. Ք. ԿՐԻՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ

Հ. Մ. ԱՂԷՆ

ԲՈՂԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

Նոր Թուրքիա

Ինքն միայն Հայերը

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ

Մխիթարյան ընտանիքի ու զաւակների
միջոցաւ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Կոյր Երիտասարդի մը կեանքը

ԲԱԶՄԱԶԲԱՂ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՅԻ

Ֆարգին եւ իր շրջակայքը

Խնուէ

ՅՕԳՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ

Ագուաւը

Կենաց մեկնակէտը կամ մեղք եւ

ապաշխարութիւն

Բանտի վերջիշունքներ

Հայ կեանքը

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

ՍԵՐԱՔ Վ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Կ. Պ. ԱՏԱՆԱԼԵԱՆ

Կ. ԹՈՒՄԱԵԱՆ

Հ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա. Յ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԵՕԳՈՒՇՈՒ

﴿ اوه دار هفته اف غزه — در سمانده بايل هاوسده ﴾

ԱՒԵՏԱՐԵՐ

ՇԱՐԱՐԱԹԵՐԹ

ՀԱՅՆԵՐԷՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՈՒՐԿԵՐԷՆ

(ԱՆԿԵԼԻԱՖՈՐՈՍ)

ՅՈՒՆԱՏԱՆԻ ԹՈՒՐԿԵՐԷՆ

Խմբագիրներ Հ. Մ. Ալեք

Հ. Ս. Պարսնըմ

Յ. Գ. Գրիգորեան

Պաշտօն Հատու, Սթամպուլ

Կ. պոլիս, Թուրքիա

THE AVEDAPER

(ANGELIAPHOROS)

A WEEKLY PAPER

PUBLISHED IN
ARMENIAN, ARMENO-TURKISH, AND
GRECO-TURKISH

EDITORS H. M. ALLEN
H. S. BARNUM
H. K. KRIKORIAN

Offices: American Bible House
Stamboul, Cons/ple, Turkey

TERMS

An. Subscrip. Ps. 40

U. S. A. \$ 2

England Shils. 8

Other countries Frs. 10

Single Copy 30 Paras

Advertising rates on
application

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Տարեկ. բանեղին 40 ԴԺ.

Ամերիկայի հմր 2 ՏՈԼ.

Անգլիոյ ,, 8 շիլին

Աւրիշ եր-

Կերներու ,, 10 ֆր.

Ձեռքէ՝ հատը 30 փար-

Պանուցման գիները

Հափաւոր

Բաժանորդագրութիւններու, վճարումներու և հասցէի փոփոխման վերաբեր-
եալ տմէն դրութիւններ զրկուելու են առ Տր. Հ. Ս. Պարսնըմ:

ԿԱՐԵՒՐ

Նոր երգարանը, «Հոգևոր երգարան եղանակներով» պատ-
րաստ է վաճառման համար: Դիմն է 15 դահ. (երեք քա-
ռորդ մէճլա): Թղթատարով մէկ օրինակ ընդունիլ ուղղորդներ
2½ դահ. աւելի պիտի դրկեն թղթատարական ծախքի համար:

ԱՌԵՏԱՐԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ԱՏՈՐ ԿԲ

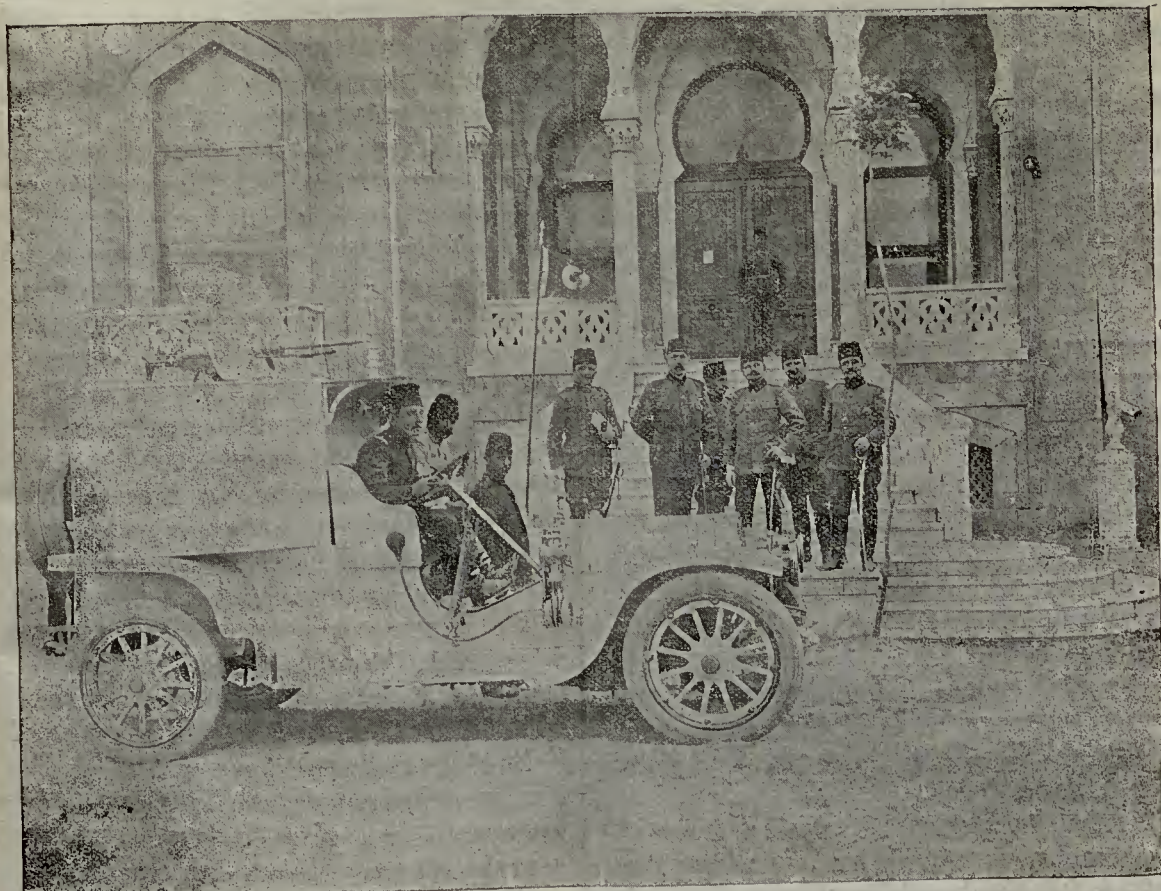
Կ. ՊՈԼԻՍ, ՅՈՒՆԻՍ 5, 1909

ԹԻԻ 23

ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ 2. Ծ. ԱԼԷՆ,

Հ. Ս. ՊԱՐՆԸՄ, Յ. Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Զրահապատ ինքնաշարժը որ առաջնորդեց դահլնկէց թագաւորը գիշերայնապատէն կա-
յարան փոխադրող զինուորական թափօրին : Պատկերն առնուած է Պատերազմական նախարա-
րութեան պաշտօնատան առջև : Պատկերին մէջ երեցօղններուն ամենէն բարձրահասակն է ար-
շաւող բանակին հրամանատար Հիւսէյին Հիւսնի փաշա :

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՆՈՐ ԹՈՒՐԻՔԻԱ

Տր. Ճորճ Ուուլսթըն

[Բոպէթ Գոլէճի նախորդ տնօրէն Տր. Ուուլսթըն աւելի քան 23 տարի է ի վեր առաջնակարգ դիրք մը կը դրաւ Թուրքիոյ քաղաքական և ընկերային հարցերուն վրայ դրող Ամերիկացիներուն մէջ : Ուստի հաճոյքով կը ներկայացնենք մեր ընթերցողներուն՝ անոր բարեգէտ մէկ յօդուածը, որ Աս-Բլաւի մէջ երևցաւ : խճ. Ա.Ե.Կ.]

Վտախորի վրայ յաճախ սովոր էինք արեւածաղի ժամանակ Ասիական բլուրներուն վրայ դոյներու սքանչելի պատկեր մը տեսնել, որ կը թուէր գեղեցիկ օր մը խոտաւառ, Բայց մոլթ ամպեր ընդ հուպ կը կուտակուէին և Սև Ծովու հովեր կապոյտ Վտախորը փոթորկայոյղ ծովու մը կը փոխարկէին : Կը յիշէի այն ժամանակ «Առաւօտեան կարմիր երկին» Ազդարար է նաւաստիին» վաղմի առածը : Երկինք բաւական պայծառ էր Յուլիսին, բայց Երիտասարդ Թուրքերը նախազգուշութիւն չընէին : Անոնց յաղթանակը այնքան կատարեալ թուեցաւ, Սուլթանը այնքան հաճոյակաւոր, որ ուշադիր չեղան կուտակուող ամպերուն և մոռցան հովերուն անձաւը մինչև որ փոթորիկը պայթեցաւ : Պահ մը վհատեցան Կ. պոլսոյ Երիտասարդ Թուրքերը, բայց Մակեդոնիոյ մէջ հիւսնալի կորով ցուցին : Այս հակայեղաշրջումը տաւանդեղ օր տեսց միայն : Կ. պոլսի յարձակումով առնուեցաւ, Սուլթանը դանդաղէց եղաւ ու բանտարկուեցաւ և նոր Սուլթան մը հռչակուեցաւ : Արեւ դարձեալ երևցաւ և Նոր Թուրքիա մը կայ հիմա : Բայց ի՞նչ պիտի ըլլայ այն՝ դեռ կը մնայ տեսնել : Անցեալ Յուլիսի երազները իրականացնելու ի՞նչ յոյս որ կայ՝ Միութեան և Յառաջդիմութեան Քոմիթէին, կամ ինչպէս կը նախընտրէ կոչուիլ այժմ, Կուսակցութեան, մէջ կը կայանայ : Ասոնք առաջադրած են երկիրը կառավարել խորհրդարանով, որու մէջ իրենք ստուար մեծամասնութիւն ունին, և խորհրդարանի պատասխանատու նախարարներով, թէև, ըստ Սահմանադրութեան, Սուլթանը կ'անուանէ Մեծ Եղարքոսը և Շէյխ իւլ Իսլամը :

Թուրքիոյ խորհրդարանը երկու ժողով ունի, Ծերակոյտը՝ որու անդամները Սուլթանը կ'անուանէ, և Երեսփ. Ժողովը՝ որու անդամները ժողովրդէն կ'ընտրուին : Խորհրդարանը կը ներկայացնէ բովանդակ պետութիւնը և պետութեան բոլոր ազգայնութիւնները և կրօնները : Բայց ստուար մեծամասնութիւնը Իսլամ են և մեծ մասամբ Իւլէ-

մա : Երեսփոխաններն ընտրուեցան առաջնորդութեամբ Միութեան և Յառաջդիմութեան Քոմիթէին, որ հոգ տարաւ ստուար մեծամասնութիւն մը շահիլ իր կուսակցութեան համար : Խորհրդարանը կը գումարի քանի մը ամիսէ ի վեր և Ապրիլ 13է ի վեր երկու յեղափոխութիւն անցուց : Կարգացած եմ անոր բոլոր նիստերուն ատենադրութիւնները, որոնք հրատարակուեցան Կ. պոլսոյ թերթերուն մէջ, և սկզբան վճռապէս տղայական ընթացք մը ունեցաւ իր ցոյցերով, բայց քիչ յետոյ լրջօրէն գործի ձեռնարկեց և զրացի երկիրներու խորհրդարաններուն հետ նպաստաւորապէս բաղադատուելու դիրք մը ստացաւ : Իր անդամները փորձառութիւն մը չունէին իրենց առաջնորդող, բայց մեծ յառաջդիմութիւն ըրին խորհրդարանական կեանքի մէջ և ուշադրաւ հմտութիւն ի յայտ բերին նկատմամբ երկրին պայմաններուն ու պէտքերուն, նաև նկատմամբ միջազգային հարցերու, որոնցմէ կ'ազդուէին իրենց յարաբերութիւնները Աւստրիոյ, Պուլկարիոյ, Յունաստանի և Եւրոպական ուրիշ պետութիւններու հետ : Այդ հարցերուն մէջ զարմանալի է անոնց ողջմտութիւնը և ինքնազստութիւնը : Եթէ քիչ մը չատ խօսեցան և քիչ մը քիչ գործեցին, ամէն խորհրդարաններու տկարութիւնն է այդ և ներքին է այս անգամ նախարարական յաճախադէպ փոփոխումներուն և Սուլթանին նենգութիւններուն պատճառով : Յարդ պատահաններուն մէջ պատճառ մը չեմ տեսներ տարակուսելու թէ խորհրդարանական հարազատ կառավարութիւն մը կարելի է Թուրքիոյ մէջ : Սակայն պէտք է որ ընտրական գործողութիւնները ինչպէս Ռուսիոյ մէջ, կառավարութեան հսկողութեան տակ կատարուին : Այդ երկու երկիրներուն ալ ընակչութեան ստուարադոյն մասը այնչափ ազէտ և անքաղաքակիրթ են որ չեն կրնար իրական ձայն ունենալ իրենց վարիչներուն ընտրութեան մէջ : Ամէնը պարտին կախում ունենալ լուսաւորեալ դասակարգերէն : Ի՞նչ տեսակ երեսփոխան պիտի ընտրուէր Ատանայի Իսլամներէն : Հարկաւ այս անհամաձայն է երեսփոխանական կառավարութեան Ամերիկեան գաղափարին հետ : Բայց Անդղիոյ մէջ խորհրդարանական վարչութիւնը այս մեթոտով զարդացաւ, և ընդհանուր ժողովուրդը դարեւրով ուղղակի քիչ ձայն ունեցաւ անոր մէջ :

Սոյն սլաւմաններուն ներքեւ Թուրք Խորհրդարանը այնքան ժամանակ միայն կրնայ կառավարել որքան ժամանակ կը յաջողի բանակը կառավարել : Բանակին կը պարտի սն իր գոյութիւնը, և Սուլթան Համիտի հակադաշնութեան մէջ Շէյխէթ

փաշայի բանակն է որ կեանքի նոր պայմանաժամ մը տուաւ անոր : Կախման այս պէտքը զիտնալով է որ Երիտասարդ Թուրքերը պնդեցին պետութեան ամէն ազգէ ժողովուրդներն ալ զինուորադրել : Շէվրէթ փաշայի բանակը քանի մը հաղաւ Քրիստոնեայ եւ վեց հարիւր Հրեայ կամաւոր կը պարուհակէր : Յոյս կայ որ Իսլամ բանակի տեղ Օսմ. խառն բանակ մը յաջողի Օսմ. Խորհրդարան մը կանգուն պահել :

Թուրք բանակը վերակազմելու համար Գերման Կայսեր կողմէ Կ. պոլիս դրկուած երեւելի սպաներէն մին , որ նոյն բանակին մէջ դանուած էր Յուսաստանի դէմ մղուած պատերազմին միջոցին , յայտարարեց թէ Թուրքերն իրբեւ զինուոր անդերազանցելի են Եւրոպայի մէջ , եւ թէ սակայն սպաներն անարժէք են , որոնք առ հասարակ զինուորութենէ բարձրացած են : Երիտասարդ Թուրք կոչուածները Եւրոպական կրթութիւն ստացած են , կ'ամ Պոլսոյ մէջ Գերման այս սպաներուն ձեռքին տակ , կ'ամ Եւրոպական բանակներու մէջ : Անոնց կորովն հիմնալի է : Անոնք զգուշացան իրենց վրայ ուշադրութիւն հրաւիրելէ եւ ունէ հակում ցոյց չտուին զինուորական իշխանութիւնը քաղաքայինէն վեր դասելու : Եւ այս յուսադրիչ իրողութիւն է :

Արդ մեծ խնդիրը սա է թէ Թուրքիա ունի՞ արդեօք պետական մարդիկ որոնք կարող ըլլան Խորհրդարանին գործը վարել , բանակը գտնել , պետութիւնը կառավարել եւ ժողովրդին՝ ազատ կառավարութեան մը տակ ապրիլ սորվեցնել : Շատեր կան քաղաքականութեամբ զբաղող եւ ամէն ազգէ , թէեւ մեծ մասամբ գինետան կամ սրճարանի արտադրած տեսակներէն , որոնք անվերջ անմտութիւններու ատակ են : Զօրաւոր մարդիկ եւ բարի մարդիկ կան Թուրքերուն մէջ ալ , ինչպէս ուրիշ ազգերու մէջ : Փռւած փաշայի եւ Ալի փաշայի պէս Թուրքեր եղած են , որոնք քաղաքագէտ ճանչցուած են Եւրոպայի մէջ : Բայց Սուլթան Համիտի իշխանութիւնը քաղաքագէտ արտադրող զարոյց չէր : Ստորնացոյց բովանդակ քաղաքային պաշտօնէութիւնը , սպականց զայն ընդորովին , եւ նպաստեց այնպիսիներու միայն որոնք պաշտօնն խմբակին կը ծառայէին : Կան լաւագոյն օրերու աւանդութիւններով քանի մը ձերուներէն Սայիտ եւ Գեամիլ փաշաներուն պէս , որոնք Սուլթանէն անարգուած են եւ աշխարհի կողմէ քաղաքագէտ ճանչցուած : Բայց քաղաքագէտները որոնք պիտի փրկեն զԹուրքիա՝ դեռ ի յայտ պիտի դան : Երիտասարդ Թուրքերը ստիպուեցան Սուլթան Համիտի ծառայողներուն մէջ դանուած լաւագոյն մարդիկն առնել եւ պետա-

կան բարձրագոյն պաշտօններն յանձնել անոնց , այսինքն այնպիսիներու՝ որոնց անցեալը ամէնէն քիչ արատաւոր եղած է եւ որոնք Համիտի բռնապետութեան հաւնող չեն կարծուիր եւ հիմա կը յայտարարեն թէ իրերու նոր կարգին ի սրտէ համակրող են : Երիտասարդ Թուրքերու լաւագոյն մարդիկը զուրկ են այն փորձառութիւնէն , որ անոնց անհրաժեշտ է պետական բարձր պաշտօններ վարել կարենալու համար : Համեմատաբար աւելի լաւ զիրք ունին անոնք բանակին մէջ , ուրիշանաւոր սպաներ կան ի սրտէ իրենց համակրող : Այնչափ զիւրիս չէ կարծիք կազմել իւլէմաներուն վրայ : Շատ կարող մարդիկ կան անոնց մէջ եւ առ հասարակ երբեք այնքան կուրօքէն մոլեռանդ չեն որքան տղէտ դասակարգերը : Ոմանք ազատական կը ճանչցուին իրենց դադափարներով եւ արդեամբ ոյժ տուին Երիտասարդ Թուրքերուն : Շատ նշանաւոր եղան Խորհրդարանի բոլոր վիճաբանութիւններուն մէջ եւ հաւանօքէն մեծ ազդեցութիւն պիտի ունենան կառավարութեան մէջ : Կը յուսանք թէ քաղաքագէտի խնդրանքը , որ իրօք մահու եւ կեանքի խնդիր է Նոր Թուրքիոյ համար , երեւան պիտի հասնէ եւ պատրաստէ ուղուած մարդիկը : Հիլմի փաշա , Վարչապետը , Համիտի նախորդ ծառաներուն ամէնէն խոստմնալիցն է թերեւ : Անցեալ Յուլիտի յեղափոխութեան ջատագով էր հարկաւ , քանի որ այն ժամանակ իրական վարիչն էր Մակեդոնիոյ , եւ գիտէր հարկաւ թէ ամիսներէ ի վեր ինչ կ'անցնէր կը դառնար իր աչքերուն տակ : Տարակոյս չկայ թէ մեծ կարողութեան տէր մարդ է ան :

Երիտասարդ Թուրքերէն այնպիսիներ զորոնք անձամբ կը ճանչնամ եւ եւ որոնց վրայ աւելի տեղեկութիւն ունիմ՝ կարողութեան տէր անձեր են առ հասարակ , թերեւս քիչ մը դադափարապաշտութեան հակամէտ , հարազատ հայրենասէրներ , իրենց խոստումներուն հաւատարիմ ու նուիրուած : Եթէ կառավարութեան վարչական գործնական ճիւղին մէջ փորձառութիւն ստանալու ժամանակն ունենան , կրնանք անոնց մէջ Խորհրդարանի գործը վարել կրող քաղաքագէտներ եւ բանակը կառավարել գիտող վստահելի զօրավարներ գտնելու ակնկալութիւնն ունենալ :

Երբ Միութեան եւ Յառաջդիմութեան Գոմիթէն անցեալ Յուլիտի յեղափոխութիւնն յառաջ բերաւ , կարծեց թէ ամբողջ Եւրոպա բարեկարգեալ եւ վերածնեալ Թուրքիոյ մը զաւուստը պիտի ողջունէր : Շուտ հիասթափ եղան անոնք : Աւստրիա եւ Պուլկարիա Գերմանիոյ օգնութեամբ փութացին , Թուրքիոյ առժամեայ տկարութիւնն օգուտ քաղելով :

իրենց փառասիրութիւններուն զոհացում տալ : Երիտասարդ Թուրքերու ամէնէն ծանր դժուարութիւնները իրենց արտաքին յարաբերութիւններէն ծագում առին : Նկուէն մնացին անոնք , բայց մեծ իմաստութեամբ և ինքնաղապարկութեամբ կուրծք տուին տագնապին , դրացիներու հետ բարեւոք յարաբերութիւններ հաստատելու փափաքին զոհելով իրենց հպարտութիւնը , Հիմա որ Ապտ իւլ Համիտ անհետացած է թատերաբեմէն , տակաւին իրենց նպատակն է հաշտ մնալ ամբողջ աշխարհի հետ և բոլոր իրենց գործունէութիւնը Նոր Թուրքիան զօրացնելու և բարգաւաճեցնելու ձեռնարկին նուիրել , Ամէն ջան ի դործ պիտի դնեն զանգատի ամէն պատճառներէ խոյս տալու և աշխարհի ապացուցանելու թէ Թուրք կառավարութիւնը ճափոնի չափ արժանի է քաղաքակիրթ իշխանութիւն մը նկատուելու : Կը մնայ տեսնել թէ Եւրոպական տէրութիւնները ո՞րքան պիտի հրաժարին տեսչերէն զորոնք երկու դարէ ի վեր կը տածէին և ո՞րքան սիրով պիտի ողջունեն Թուրք պետութեան իրական բարեկարգումը , ինչ որ միշտ բաղձալի կը յայտարարէին : Կարծեմ թէ արեւմտեան տէրութիւններէն Անգլիա , Ֆրանսա և Իտալիա ոյժ պիտի տան Նոր Թուրքիոյ և հարկաւ Միաց. Նահանգներու ջերմագին համակրութիւնը պիտի շահին այս մասին : Սակայն կը վախճամ թէ յուսալի չէ որ Ռուսիա , Աւստրիա կամ Գերմանիա իրենց երկիրները ի վնաս Թուրքիոյ ընդարձակելու գաղափարներէն մազիւ չափ հրաժարին : Անոնք իրենց չահերուն համար օգուտ պիտի քաղեն ներքին ամէն նեղութիւններէ , որոնք անշուշտ պիտի ծագին : Յունաստան ալ խնդիրներ ունի զորոնք անշուշտ պիտի յուղէ առաջին պատեհութեամբ : Սերունդներէ ի վեր բոլոր իր յոյսը Թուրք պետութեան անկման վրայ դրած է : Թուրքիոյ վերականգնումը վերջին բանն է որու կրնայ բաղձալ : Պուլկարիա հաւանօրէն աւելի շահաւոր պիտի գտնէ բարեկամական յարաբերութիւն մշակել Թուրքիոյ հետ մինչև հասնի այն ժամը , երբ Ռուսիա իր գործութիւնը վերստացած պիտի կարենայ համապատասխան նոր շարժման մը գլուխ կանգնել : Այդ ժամը դեռ ուշ պիտի հասնի և , մինչև հասնի , չնայապատեհուած բաներ կրնան նոր դարձուած մը տալ Եւրոպական քաղաքականութեան :

Վստահ կրնանք ըլլալ թէ այսուհետև Կ. պոլսէ հրամաններ պիտի չարձակուին Ատանայի կոտորածին նման կոտորածներ գործելու համար : Քաջայայտ է թէ Դամասկոսի և Լիբանանի (1859) և յետոյ Պուլկարական ու Հայկական բոլոր ջարդերը

Սուլթանի հրամանով գործուեցան : Կ. պոլսոյ մեծ ջարդը (1896) , երբ 10,000 Հայեր խողովողուեցան փողոցներուն մէջ , ոչ միայն Ապտ իւլ Համիտի հրամանով եղաւ , այլ և Ոստիկանութեան նախարարին անմիջական հսկողութեան տակ ծրագրուեցաւ ու զործագրուեցաւ : Սակայն պէտք չէ մոռնալ թէ ջարդի բոլոր այդ վայրերուն մէջ շատ Իսլամներ կային , որոնք կառավարութեան արարքը ոչ միայն պախարակեցին իբրեւ հակառակ այն կրօնին զոր կը դաւանին իրենք , այլ և իրենց կեանքը վտանգեցին և երբեմն իսկ զոհեցին՝ Քրիստոնեայ դրացիներ վրկելու և պաշտպանելու համար : Այս է նաև այժմ իշխանութեան գլուխ գտնուող Երիտասարդ Թուրքերուն ողին :

Ըսի թէ Նոր Թուրքիոյ ապագան յուսալից է : Բոլոր մեր յոյսերը իրապէս հիմնուած են Երիտասարդ Թուրքերու նկարագրին և հայրենասիրական անձնութեան վրայ , զոր ի յայտ պիտի բերին պետութիւնը բարեկարգելու համար ազատութեան , արդարութեան , հաւասարութեան և եղբայրութեան սկզբունքներուն համաձայն զորոնք իրենց նշանաբան ընտրեցին : Թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ վախճանը , Աստուած միայն գիտէ : Բայց ի՞նչ ալ ըլլայ , գործը որու ձեռնարկած են Երիտասարդ Թուրքերը՝ բարի գործ է , և ինչ որ յաջողին ընել Թուրքիոյ ընտելութեան դաստիարակման , ազնուացման և լուսաւորման համար՝ պիտի չկորսուի : Աշխարհի համար շահ պիտի ըլլայ , ինչ կառավարութեան տակ ալ վերջ ի վերջոյ ապրիլ վիճակի այդ ժողովուրդներուն : Ուստի բոլոր սրտով յաջողութիւն կը մագթենք :

ԻՆՉՈՒՄԻ ԱՅՆ ՀԱՅԵՐԸ

Յ. Գ. Գ.

ԱՍԱՆԱՅԻ վրդովումներուն մէջ ամէն տեղ միայն Հայերուն վրայ յարձակում գործուիլ և միւս Քրիստոնեայ ժողովուրդներուն գրեթէ երբեք չլաւ չգալը , և միայն անոնց սպաննուիլը և միայն անոնց տուներուն կողոպտուիլը և հրդեհուիլը ուշադրութեան արժանի իրողութիւն մըն է : Տեղ տեղ սխալմամբ Յունաց գոյքերէն յափշտակուածները ամբողջովին ետ դարձուած են : Վրդովումներուն մասնակցած Թուրքերուն տուած պատասխանը այս հարցման , սա է . « Որովհետեւ Հայերը Կիլիկիոյ մէջ անկախ թագաւորութիւն մը հիմնելու նպատակաւ կը սպառազինուէին , և մասնաւոր արդեամբ Թուրքերուն վրայ կը յարձակէին , հարկ եղաւ զանոնք արգելել այս բանէն » : Ինչպէ՞ս որ այս խօսքերուն երկու մասերուն ալ սուտ ըլ-

լալը մենք գիտենք, գիտեն նմանապէս այս խօսքը խօսողներն ալ և գիտէ նոյն իսկ խելահաս իւրաքանչիւր Թուրք : Հայերը ո՛չ անկախ Թագաւորութիւն հիմնել ուզեցին, ո՛չ ալ Թուրքերուն վրայ յարձակեցան : Անոնցմէ ոմանք եթէ դէնք դնեցին, այն նպատակաւ դնեցին որ ուրիշ Օսմանցիներու պէս իրենքգիրենք պաշտպանեն յետաշրջական շարժումներու առեւ, և անոնց քաղաքային սկզբունքն էր, Սահմանադրութեան ի սրտէ հաւատարիմ մնալով հանգերձ ապակեդրոնացումը չեղտել : Հոսի սպառնախօսելի է ցուցնել թէ Հայերը ապրատամբ ժողովուրդ են և զանոնք պատժելու ձեռնարկել : Այս վրդովումներուն մէջ հին բռնակալութիւնը, կրօնական մոլեռանդութիւնը, կարգ մը ոչ-քաղաքակիրթ ցեղերու բարոյականի և մարդկութեան օրէնքներէ դուրկ և անմասն վիճակը, անձնական թշնամութիւնը և նախանձը մեծ դեր կատարած են : Մանաւանդ իրենց գործերով, երկրագործութիւնով և արհեստներով զբաղող բնաւոր ժողովուրդներ իրենց զաւակներով և ընտանիքներով տարապարտուց անգլխութեան և հալածանքի ենթարկուած են :

Այսու ամենայնիւ նորէն կատարեալ պատասխան տուած չեղանք մեր յիշեալ հարցումին : Ո՛րչափ ալ թուենք մեր թշնամիներուն անիրաւ շարժողութիւնները, գործուած անգլխութիւններուն և նախճիրներուն պատճառները կատարեալապէս թուարկած չինք ըլլար մինչեւ որ չհարցաքննենք մենք զմեզ : Ուստի «Ինչո՞ւ միայն Հայերը հարուածեցան,» հարցման, «Մենք Հայերս այս բաներուն պատճառ մը տուի՞նք միթէ,» հարցումը ևս աւելցնել թէ՛ բանաւոր է և թէ՛ մեր անձերուն բարեկարգութեան համար յոյժ կարեւոր : Սահմանադրութեան հռչակումէն հետէ մեր Հայերուս մէջ ի՞նչ բաներ պատահեցան որոնք մեզ նշաւակ ըրին այս յարձակման :

Սահմանադրութեան հռչակումէն ետեւ մեր Եւրոպայի Թուրք հայրենակիցները այս քաղաքական փոփոխութեան մէջ Հայոց և Հայ Գոմիթէներուն կարեւոր դեր մը կատարած ըլլալը շատ առիթներու մէջ դրուատանքով հրատարակած են : Այս բանը, այսինքն անոնց իրենց հայրենակիցներուն մէջտեղ հին դրութեան նախատինքին և հարուածներուն նշաւակ եղող ժողովրդին ի սէր աշխատութեան անձնատուրութիւնը գնահատելը, աղնիւ արարը մըն էր յիրաւի : Բայց մենք այս բանին քան զարժանն աւելի կարեւորութիւն տալով հրապարակային ժողովներու և մամուլին մէջ կրկնեցինք ու շեղեցինք : Եւ իրերեւ առոր բնական հետեւանք :

հին դրութեան դէմ խիստ լեզուներ գործածեցինք : Այնպիսի ժամանակ մը, մինչ Ապա իւլ Համիտ դեռ իշխանութեան վրայ կը գտնուէր, մեր Հայերուս բռնած այս ընթացքը անտարակոյս մեր մեծ թշնամին և անոր համախոհները աւելի սաստկութեամբ գրգռեց մեզի դէմ : Եւ Ապա իւլ Համիտ կառավարութեան դեկը կարճ ժամանակ մը ձեռք անցընելու միջոցին այդ առիթը գործածեց մեզ ճնշելու, ջախջախելու, և ամէն կողմ հրամաններ տուաւ Հայերը հարուածելու եթէ մենք քիչ մը աւելի զգուշաւոր և իմաստուն գտնուէինք, և Ապա իւլ Համիտի գահընկէց ըլլալէն առաջ հաշուի առած ըլլայինք այդ կողմէ հաւանական վտանգը, անիկա տարբեր ընթացք պիտի բռնէր :

Մեր ուրիշ մէկ սխալն այն էր որ երբ Սահմանադրութիւնը հռչակուեցաւ, իբր թէ մեր երկիրը Անգղիոյ և Ամերիկայի պէս սահմանադրական վարչութեան տիրացած երկիր մը ըլլար, պահանջեցինք որ ամէն բան ըստ այնմ կատարուի : Արեւելեան ժողովուրդները կարող են արտաքին ճնշումներու ներքեւ գիւրաւ գիւրաւ համակերպիլ նոր վիճակներու : Բայց այս առերեւոյթ համակերպութիւնը հոգեկան և մտային համակերպութիւն չէ : Հոգեբանապէս այսօրինակ փոփոխութիւնը մակերեսային կ'ըլլայ : Ամէն կողմէ, ամէնէն բռնակալներն անգամ ազատութիւնը և Սահմանադրութիւնը ներքոյցինք : Մենք ասկէ խաբուելով կարծեցինք թէ ամբողջ երկիրն իր բնակիչներով մէկտեղ հասկցաւ և սիրեց Սահմանադրութիւնը : Անկարելի էր ասիկա : Ազատութիւնը զգեստ չէ, այլ՝ կրթութիւն : Դուրսէն ներս չի մտնիր, այլ ներսէն հոգեկան փորձառութիւններով ձեռք կը բերուի : Մենք չգիտցանք ասիկա : Եւ անք խորհրդարանին մէջ, մամուլին մէջ, միթիւններու մէջ, ամէն տեղ պահանջեցինք այնպիսի բաներ որ իբր թէ Անգղիոյ մէջ գտնուած ըլլայինք : Զլսորհեցանք թէ այսօր «Կեցցէ՛ Ազատութիւն» ազադակող խաթամուծ ամբողջ վաղը «Կեցցէ՛ Շէրիաթ» կը գոչէ : Այսօր քեզ գրկող համբուրողները վաղը քեզ կը կողոպտեն և կը սպաննեն : Հաշիւ չըրինք մեր միջախարք : Այս սխալը ամէնաւ ալ գործեցինք : Ապա իւլ Համիտի առեւած ապահովութիւններուն և խոստումներուն հաւատալ հոգեբանապէս ամէնէն մեծ սխալն էր : Մենք այս մասին մեծ սխալներ ըրինք : Եթէ Համիտէ եկած հրամանին հնազանդող շէվառներ կը գտնուին, այդ շէվառներուն վայելած թոյլտուութիւնը եթէ լեռնական Գուրդերուն և քաղաքացի տգէտ Թուրքերուն աւանջը հասնի, անպաշտպան գիւղացիները կամ

քաղաքացիները ինչ կրնան ընել այդ ոյժին դէմ : Հապա եթէ ղինուորներն ալ անոնց հետ միաբանին : Եթէ Ապտ իւլ Համիտի ոսկիները Բուժէիի ղինուորները բռնակալ կ'ընեն , Հայոց ստացուածքը յափշտակելու երազը ինչ չընեն հասարակ ղինուորը :

Մեր ուրիշ մէկ սխալը սա եղաւ որ անձնապաշտպանութեան համար ղինուորու կողմէ չիտակ հաշիւ չըրինք : Այո , յարձակման առջեւ անձնապաշտպանութեան միջոցներ խորհիլ չատ բնական էր , Բոլոր հասարակութեան հետ մենք ալ անձնապաշտպանութեան համար պատրաստուելու էինք , Բայց այս բանին մէջ երկու սխալ գործեցինք , Նախ զէնք առնելու մասին շատախօսութիւններ ըրինք , Յոյսերով և հանդիսաւորութեամբ և հրատարակութեամբ ըրինք , Տանկ , տանկ , հոս հոն յումայէտս զէնք արձակելով աշխարհի հասկցուցինք թէ զէնք ունինք : Ասիկա բաց ի թեթեալ արարողութիւն ըլլալէ՝ ամենամեծ անզգուշութիւն էր : Գիտենք թէ մօտերս քաղաքի մը մէջ Հայերը քանի մը օրուան մէջ յումայէտս քանի մը հարկեր ոսկիի փամփուշտ վատնած են : Խոհական անձինք այսպէս չեն ըներ սակայն : Այսօրինակ ընթացքներ տարբեր տարբերը իրարու մօտեցնելու միջոցներ չեն : Այս կարգի բաներ մեզ տկար կը ցուցնեն և մեր մոլեռանդ դրացիները բարկութեան կը շարժեն պարապ տեղ , Երկրորդ , ղինուորը իբրեւ կուսակցութիւն ըրինք : Մեր մէջ գտնուած կուսակցութիւններուն վարչութիւնները այս բանին մէջ զուլի և առաջնորդ եղան : Իւր թէ այս երկրին մէջ մենք Հայերս ուրոյն յարձակման նշաւակ պիտի ըլլայինք , և կամ մենք մեզ պիտի պաշտպանենք , եթէ ոչ պիտի կորսուինք խորհելով մենք մեզի ծրագիրներ յօրինեցինք : Ասիկա մեծ սխալ էր : Եթէ այս էր ճշմարտութիւնը , որովհետեւ այս Քուրդ , Չէրքէս մեծ բաղմութեան և անոնց հետ միացող ղինուորներուն դիմադրել անկարելի է , փոխանակ անձնապաշտպանութեան համար աշխատելու , ուրիշ երկիր չուել աւելի իմաստութիւն կ'ըլլար : Երեւակայեցէք անգամ մը , եթէ Կիլիկիոյ ներկայ վիճակը առաջուրէնէ մեր աչքերուն առջեւ նկարուէր , ո՞վ տասը անգամ պիտի չհաւանէր եթէ փոխանակ այսպէս մեռնելու , այսպէս խայտառակուելու , այսպէս գերի տարուելու , առաջ հարուստ՝ հիմա մութացիկ ըլլալու , Կիլիկիոյ Հայերը ամբողջ Աւստրալիա , Ափրիկէ գաղթէին , ո՞վ տասն անգամ պիտի չհաւանէր : Ոչ , այս երկրին մէջ մենք մեզ Դաշնակցական կամ Հնչակեան կամ ուրիշ Քոմիթէի միջոցաւ պաշտպանել երե-

ւակայելը տխմարութիւն է : Մենք ճշմարեցինք այս տխմարութիւնը : Պէտք է որ Սահմանադրութեան կողմնակից բոլոր Օսմանցիներուն հետ միանալով պաշտպանենք մենք մեզ յարձակման մը դէմ որ կ'ալնկալուի յետաշրջականներէն , և միայն այդ կերպով կրնանք պաշտպանուիլ : Ուրիշ ճամբայ չկայ : Ուստի մեծ սխալ էր մեր մէջ գտնուած կարգ մը կուսակցութիւններու միջոցաւ անձնապաշտպանութեան համար ղինուոր : Այս բանը մեզ կզղիացեալ վիճակի մէջ դրաւ : Սահմանադրութեան հռչակուելէն ի վեր մենք Հայերս մեր Օսմանցի ազատասէր հայրենակիցներէն տարբեր քաղաքական չա՞ մը չունինք : Ամէն ընթացք որ այս դադափարը կու տայ մեր թշնամիներուն , սխալ է , վնասակար է , մեզի համար կործանարար է :

Ինչ է մեր այս դիտողութիւններուն եզրակացութիւնը : —Անցեալէն դաս առնել , Եթէ ասիկ ես սեւ ալ իյնանք մեր այն սխալներուն մէջ որոնք անուղղակի պատճառ եղան Կիլիկիոյ դէպքերուն , ասիկա մեզի աններելի մեղք կ'ըլլայ : Հեռուեալներն են այն դասերէն ոմանք զորոնք սորվեցանք դառն փորձառութիւններով :

1. Թեթեալարարողութիւն չընենք . ինչ որ մեր միտքերուն մէջ կը խորհինք , չյայտնենք հապճեպով : Շատ խորհինք , քիչ խօսինք , Մենք մեզ և մեր վիճակը , ինչ որ ըրած ենք և ինչ որ պիտի ընենք , բուն իրողութենէն մեծ չտեսնենք , չցուցնենք : Մեր խակական վիճակը գիտնանք և ըստ այնմ գործենք :

2. Մեր քաղաքական կեանքը ոչ թէ կոյրգիւրայն այլ գիտական օրէնքներու համաձայն վարենք : Մեր միջավայրը աղէկ քննենք , Եթէ դիտական եղանակաւ չքննենք Թուրքը , Քուրդը , Չէրքէզը , Արաբը , ասոնց յառաջդիմութիւնները , մոլեռանդութիւնները , կրօնական զգացումները , բուն մեր վիճակը , Եւրոպական պետութիւնները , ասոնց ընթացքը և սկզբունքները , վերջապէս մեր ամբողջ միջավայրը , տարակոյս չունենանք թէ թշուառութենէ թշուառութեան պիտի մատնուինք : Մենք մեզի համար չըսենք թէ «գեթաղլ ազգ ենք» և չտիրինք : Այս աշխարհը բաղդով չկառավարուիր , այլ՝ օրէնքներով : Պէտք է որ այդ օրէնքներուն պատկառ կենանք :

3. Պէտք է նայինք որ մեր մէջ գտնուած կուսակցութիւններուն ընթացքը և մեր ձեռնարկելիք բոլոր միջոցները ոչ թէ մեզ անջատող , այլ՝ սահմանադրասէր բոլոր Օսմանցիներուն հետ սերտ յարաբերութեան բերող , տեսակէտէն ըլլան : Այսուհետեւ այս երկրին մէջ պատերազմը ոչ թէ Իսլա-

մի և Գրիստոնէի մէջտեղ, ոչ թէ Թուրք և Հայու մէջտեղ, ոչ թէ Ասիացիի և Եւրոպացիի մէջտեղ, այլ՝ ազատութեան և բռնակալութեան, լոյսի և խաւարի, ազատասիրութեան և մոլեռանդութեան մէջտեղ պիտի ըլլայ: Ուստի բանակները ոչ թէ կրօնքի կամ ազգայնութեան տեսակէտով, այլ՝ վերոյիշեալ կէտերուն մէջ պիտի գտնուին: Մենք պարտիմք լաւ ըմբռնել այս ճշմարտութիւնը և ըստ այնմ գործել:

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԻԽԹԱՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՊԻ
ՈՒ ԳԱՒԱԶԱՆՆԻ ՄԻՋՈՅԱՒ

«ԲՈՒ ցուպը ու գաւազանդ՝ անոնք զիս պիտի մխթարեն»: Մահուան շուքի ձորը ինչ որ ալ նշանակէ մեր Գրիստոնէական փորձառութեան մէջ, անտարակոյս միայնակ հողին անոր մէջէն անցնելու ատեն մխթարութեան պէտք կ'ունենայ: Ս. Գիրքին սկիզբէն մինչեւ վերջը չկայ հատուած մը աւելի յաճախ կրկնուած և աւելի մխթարական քան այն խորհուրդը որ կը պարունակուի սա բառերուն մէջ, «Մխթարեցէք, մխթարեցէք իմ ժողովուրդս, կ'ըսէ ձեր Աստուածը»: Իրօք, նոյն իսկ այնպէս կ'երեւի թէ յաւիտենական Աստուածը իրեն գործ ըրած է իր ժողովուրդը մխթարել ինչպէս մայր մը կը մխթարէ իր անդրանիկ զաւակը:

Ամէն ճշմարիտ մխթարութիւն կը բղխի Աստուծոյ, Սուրբ Հոգիին ներգործութեամբը որուն մխթարութիւնը մասնաւորապէս կը յիշուի Գոր. Թ. 31-ին մէջ, և ամէն անոնք որոնք կ'ուզեն փորձառու ըլլալ Աստուծոյ մխթարութեան, թող միշտ կարգան Աստուծոյ Խօսքը որպէս զի համբերութիւնով ու Գիրքերուն մխթարութիւնովը յոյս ունենան (Հռով. ԺԵ. 4): Իրօք շատ անգամ այնպէս կ'երեւի թէ Աստուած դժուարութեան և փորձի կ'ենթարկէ մեզ, որպէս զի մեզի յայտնի ընէ իր մխթարութեան անսահման աղբիւրները: Բայց այս խօսքերով արտայայտուած դիմաւոր կէտը այն է որ Ամենակարողն Աստուած, մեր Հովիւը, կը մխթարէ մեզ իր ցուպովը և գաւազանովը: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ հովուական պաշտօնին այս երկու խորհրդանշանները, որոնք աւելի յանդիմանութիւն և պատիժ կը նշանակեն, կարող կ'ըլլան մխթարութիւն տալ փորձանաւոր հաւատացեալներու: Այս կէտն է զոր կ'ուզենք լուսաւրանել վարկեան մը: Եւ չէ՞նք կրնար յուսալ թէ լոյսը մխթարութեանց Աստուածը պիտի տայ մեզ մխթարութեան կաղզուրիչ աղբիւրներ, որ-

պէս զի մենք ալ կարող ըլլանք մխթարել ուրիշները այն մխթարութեամբ որով մենք ինքնին մխթարուած ենք Աստուծոյ:

Ի՞նչ է հովիւին գաւազանը.—Անտարակոյս անոր պաշտպանելու կարողութեան խորհրդանշանն է, մականն է, զոր կը կրէ իրեն գերագոյն հովիւութեամբը, զէնքը՝ որով կը ջախջախէ մեր հաւատակորդները, թէեւ մեզի ծանր կու գայ զմեզ պատժելու ատեն:

Այս տողերը կարգացողներէն շատեր թերեւս իրենց ամողջ կեանքը մեծ վախի մը ստուերին մէջ կ'անցնեն: Կը սոսկան փորձութեան պոռթկումէն, որուն առջեւ ինքզինքնին այնքան անզօր կը զգան, որքան աշնան թօշնած տերեւները սաստկաշունչ մորիկին առջեւ: Կը վախնան թէ օր մը առիւծի մը կեր կ'ըլլան կամ կ'իյնան Սաւուղի մը ձեռքը: Երանի թէ կարենային փոխանցել իրենց հոգիներու պահպանութեան պատասխանատուութիւնը իրենց հաւատարիմ Փրկչին, վստահ ըլլալով թէ ան իրենց ձամբուն վրայ և իրենց պառկած ատենը ներկայ պիտի ըլլայ, այնպէս որ կրնան բնակիլ ապահովութեամբ անապատին մէջ և քնանալ անտառներուն մէջ: Առաջնորդը հօտին առջեւէն կ'երթայ ջախջախելով բոլոր արգելքները անդիմադրելի ոյժով մը, և Աստուած անձամբ վերջապահն է հօտին, պաշտպանելով զայն բոլոր ետեւի յարձակումներէն:

Ի՞նչ է ցուպը.—Հովիւին կեռաւոր գաւազանն է, որ այնքան կարեւոր է հովիւին որքան խթանը արօրավարին: Անոր տակէն կ'անցնին ոչխարները մէկիկ մէկիկ համրուելու և կոշուելու համար: Անով հովիւը կ'արգելէ զանոնք թափառելէ կամ դուրս կը քաշէ ծակերու մէջէն. անով նաեւ կը պատժէ զանոնք երբ անհնազանդ ըլլան: Այս բոլորին մէջ մխթարութիւն մը կայ Աստուծոյ փորձանաւոր զաւակներուն: Աստուած մեզ կը հսկէ երբ այսպէս մէկիկ մէկիկ կ'անցնինք իր ոչխարներուն հետ հովիւի ցուպին տակէն: Մեր անունները թող անծանօթ ըլլան մեծ և գիտուն մարդոց մէջ, բայց երկինքի մէջ զրուած են: Մեր բնակարանները թող խոնարհ և անզարդ ըլլան հարուստին ապարանքներուն և պալատներուն քով, բայց մենք անձեռագործ տուներ ունինք, յաւիտենական երկինքին մէջ:

Ժամանակաւ Բաբելոնի աւերակներուն վրայով պատմուածները կրնանք պատշաճեցնել մեզի այս առիթով: Գերեալ Հրեաները հաւաքուելով զիչեւրանց Բաբելոնի դետերուն եզերքը, կը կախէին իրենց քնարները ուռնիններուն ձապուկ ձիւղերէն,

մինչ հոսանքը կը սուրար վարը, և կու լային յիշելով իրենց սիրեցեակ Երուսաղէմին աւերակները: Յետոյ իրենց ականջին կը հնչէր մարգարէին ձայնը որ կը հրամայէր իրենց վեր նայիլ և տեսնել աստեղազարդ երկինքը. նաեւ կը յիշէին թէ Աստուած անոնց ամէն մէկը իրեն անուանովը կը կանչէր, և յետոյ իրենց միտքը կ'իյնար այն գործովային ձայնը, «Ով Յակոբ, ինչո՞ւ կ'ըսես, ու, ով Իսրայէլ, ինչո՞ւ կը զրուցես, թէ իմ ձամբաս Տէրոջմէ ծածկուեցաւ, և իմ իրաւունքս իմ Աստուծոյմէ զանց եղաւ» Եւ տխրութեան մութ ձորը կոխող ամէն սիրտ պիտի մխիթարուի միեւնոյն խօսքերով:

Հովիւին ցուպին միջոցաւ նաեւ կ'աղատուինք աղէտներէ և վտանգներէ որոնց մէջ կ'իյնանք բուն իսկ մեր յիմարութեամբ և մեղքով: Երբ Պետրոս իր անհաւատութեան պատճառաւ սկսաւ ընկզմիլ ալիքներուն մէջ, Փրկիչը բռնեց և պաշտպանեց զանիկա, և միտին նաւը դռնին: Եւ այս միայն օրինակ մըն է մեր Հովիւին գործովային հոգատարութեան, վասն զի խիստ շատ անգամ մեղքը ոչ միայն կը վշտացնէ զանիկա, այլ նաեւ կ'ենթարկէ մեզ, թշուառութեան և նեղութեան որոնք կը սպառնան մեզ յաղթահարել:

Հովիւը նաեւ ցուպով կ'ուղղէ իր ոչխարները: Առաջին նայուածքով շատ քիչ մխիթարութիւն կը տեսնուի հոս: Ուղղուելը մեղմէ շատերուն հաճոյք չի պատճառեր: Յուպին ուժգին հարուածը ցաւաւի է: Բայց մխիթարութիւն մը կայ նոյն իսկ այն խորհուրդին մէջ թէ Աստուած պէտք է հոգայ մեզ, ապա թէ ոչ պիտի չարժէր ժամանակ կորսնցնել մեր պատժուելուն համար: Ո՞վ կը գործածէ ակնազորին անիւը ծովեզերքի հասարակ գայլախաղներուն վրայ: Քարը որ զգուշութեամբ կը կտրուի, աղամանդը որ մեծ հոգածութեամբ կը յղիւի, մետաղը որ սաստիկ տաքութեան կ'ենթարկուի շարժներով և նոյն իսկ ամիւսներով, պէտք է որ մեծ արժէք ունեցած ըլլան: Ո՞ր պարտիզպանը ժամանակ և նեղութիւն պիտի վառնէր ծառի մը վրայ որ կրկին և կրկին փորձերէ ետեւ պտուղ չի տար: Մշակին ուշադրութիւնը զրաւող ճիւղը այն չէ՞ որ առատ պտուղ տուած է արդէն: «Տէրը իր սիրածը կը յանդիմանէ և կը ծեծէ ամէն որդին զոր կ'ընդունի: Եթէ խրատի համբերէք, Աստուած ձեզի հետ որպէս թէ որդիներու հետ կը վարուի» Հաճութեամբ ընդունէ ուրեմն, ով Աստուծոյ զաւակ, Հովիւին ցուպին ամէն մէկ հարուածը:

Այսպէս կը համարողենք յամբարար ձորին մէջ

ջէն, սորվելով մխիթարութեան շատ մը դասեր զորս կը պահենք մեր սիրտերուն մէջ: Շատ գոհ կը մնանք տառապելով յարածուն օրհնութեան ճոխ հեռանկարին առջեւ: Եւ ոտքէին նման մեր ամէն մէկ վերքը պատճառ կ'ըլլայ գոհարի մը դոյանալուն: Տակաւին կայ բան մըն ալ որ սա է թէ մեր անձնական փորձառութիւնները մեզ աւելի զգայուն և կարեկից կ'ընեն ուրիշներուն անյաջողութիւններուն և տառապանքներուն հանդէպ, և կարող կ'ըլլանք ունենալ միեւնոյն երջանիկ զգացում մը առաքեալին որ ըսաւ, «Օրհնեալ ըլլայ Աստուած, ու մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Հայրը, գթութեան Հայրը և ամէն մխիթարութեան Աստուածը, որ մեզ կը մխիթարէ մեր ամէն նեղութիւններուն մէջ, որպէս զի մենք կարող ըլլանք մխիթարել զանոնք որ ամէն նեղութիւններուն մէջ են, այն մխիթարութիւնով՝ որով մենք Աստուծոյմէ կը մխիթարուինք: Քանզի ինչպէս որ Քրիստոսի չարարանքները մեր վրայ շատ եղան, նմանապէս Քրիստոսի ձեռքով մեր մխիթարութիւնն ալ շատ կ'ըլլայ»

Յ. Պ. ՄԱՐԿ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԿՈՅՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ԿԵԱՆՔԸ

ԱՄԷՆ աղայ և աղջիկ պիտի հետաքրքրուէր լսելով այն ջանքերուն վրայով զոր ըրած է կոյր երիտասարդ մը իր անձին և իր ընտանիքին ապրուստը հայթայթելու համար: Կ'արժէ կարգաւ պատմութիւն մը զոր կը գրէ Սէֆըրդէ, Իֆիկ Փոֆի մէջ ձոն Թրէպրիճ Թէմբնա, Օհայօ նահանգին Բոտիզ քաղաքէն: Երբ ան քսանըմէկ տարեկան եղաւ, ըսուեցաւ իրեն թէ պէտք է որ Բոլըմպի Կոյրերու Պետական Հաստատութիւնը երթայ իրեն թոյլ տրուեցաւ հոն տարի մը միայն մնալ, Շուտով սկսեալ լրագրի գործ ընել, իր գործին վրայ մասամբ կը խօսի սապէս. «Ձեռագիրները զանազան հրատարակչներու յանձնելու ստեն շատ դժուարութիւններու կը պատահէի: Քանի մը տարի կապարեայ գրիչով գրեցի, խոռոչաւոր տախտակի մը միջոցաւ, որուն վրայ կը գնէի թուղթս, և թէպէտ գիրս ընթեռնելի էր, սակայն այնպէս մաքուր չէր ինչպէս հրատարակչներէն շատը կ'ուզէր որ ըլլայ իրենց յանձնուած օրինակը: Որոշեցի գրելու մեքենայ մը գնել, և երբ մեքենան եկաւ և ես շօշափեցի զայն, վճատեցայ, վասն զի կ'ընոտ կը թուէր անիկա, և խորհեցայ թէ ընաւ պիտի չկըրնայի գործածել զայն: Ինծի քանի մը կէտեր ցուցուելէ ետքը, շուտով հասկցայ թէ այնչափ դժուար չէ որչափ կը կարծէի՝ առաջ, Այդ ժամանակէն

հետէ գրեւոր մեքենայով ըրած եմ իմ բոլոր թղթ-թակցութիւններս և պատրաստած եմ բոլոր օրինակներս: Երբ անձամբ տեսակցեցայ Փրոֆ. Բոյ Նոպէնշիւի, այն անվերջ օղանաւորդին, հետ, ան ըսաւ ինձի թէ կրնայի ես աւելի ճիշդ նկարագրել թէ երկիրը ի՞նչպէս իր գետերով, լեռներով և քաղաքներով օղանաւի մէջ գտնուողի մը կ'երեւի քան այնպիսիի մը որ կարգապած է, որ ճամբորդած է երկրէ վեր: Ան ուղեց գիտնալ թէ ի՞նչպէս կոյր մը, կրնայ դադափար մը կազմել երբեք թէ բաւերը ի՞նչպէս կ'երեւին մասնաւորապէս մեծ բարձրութենէ: Ամէն ինչ որ կրնայի ըսել, երեւակայութիւնէ ըսի:

«Մնամատ կարգադրութեամբ կարող եղայ ինձի և կնոջս համար հինգ սենեակ ունեցող շատ հանգըստաւէտ անակ մը շինել, որ կը գտնուի Օնայո նահանգին Գէտիզ քաղաքին եզերքը: Տնակն ունի մէկուկէս ակրոն հող, ուր պզտիկ հաւնոցս շինեցի: Երբ լրագրի դործ չունենամ, հաւերուս կը նայիմ: Շէնքեր և բակեր շինեցի հաւու ութ ու բոյն երամի համար, և արտադրող հաւկիթներէն չա՛հ կ'ընեմ: Կը գտնեմ որ եթէ ըստ պատշաճի կառավարութիւն ասոնք, զեղեցիկ փոքրիկ եկամուտ մը կ'ապահովուի:

«Հաւնոցները շինելու ատեն բաւական դործ կատարեցի ես անձամբ, և երբ պէտք ըլլայ տախտակ մը սղոցել կամ գամ մը մխել, կրնամ ընել տեսնելու կարող մէկուն չափ աղէկ կերպով: Մասնաւոր զգայարան մը կայ զոր կարող չեմ նկարագրել, որով կրնամ գամ մը զարնել անոր գլխուն վրայ մինչեւ անգամ բոլորական խաւարի մէջ: Ես իմ քնակարանիս և հաւնոցներուս մէջ աշխատող մարդիկ ունեցած եմ և կրնամ կանգնել գետինը և ըսել շինողին թէ ո՛րչափ երկայնութիւն և մեծութիւն ունին ատաղձի այսինչ կտորները, որոնք այսինչ տեղը պիտի դրուին: Եւ երբ անոնք կը կտրեն ատաղձը և կը փորձեն, ահա անիկա ճիշդ կը յարմարի տեղին: Վստահ եմ թէ քիչ մը ուսումնասիրութեամբ կրնամ ծրագրել սուսն մը և որոշել անոր մէջ դործածուելու մէն մի ատաղձը, և եթէ դործածորները ծրագրիս համեմատ գործեն, անիկա ճիշդ մեքենայով կտրուած ատաղձի նման պիտի ըլլայ:

«Նախախնամութիւնը այնպէս տնօրինած է որ երբ հինգ զգայարաններէն մէկը տկարանայ կամ կորսուի, միւսները և աւելի մասնաւորապէս մէկը մնացածներէն աւելի զօրաւոր կ'ըլլայ: Կը գտնեմ թէ ասիկա ճշմարիտ է ինձի համար: Լսողութիւնս սքանչելի սուր է, և փափուկ փորձերու մէջ գտած

եմ թէ կրնամ լսել ձայներ զորոնք քիչեր կարող են նշմարել: Շօշափման զգայարանս ծայրագոյն աստիճան զգայուն է, մասնաւորապէս քանի մը պայմաններով: Գիշերը երբ հանդարտութիւն կը տիրէ, կրնամ քաշել կողմնական ճամբէ մը, և զգալ շուք մը կամ մթնոլորտային ընդդիմութիւնը իւրաքանչիւր ծառի կամ հեռաձայնի ձողի որու քովէ կ'անցնիմ: Եւ եթէ անձ մը, զոր կը ճանչնամ, ճամբուն մէկ կողմը կանգնած ըլլայ, և շատ խորատուգոտած չըլլամ մտածութեանց մէջ, կրնամ ըսել թէ ո՛վ է ան այն նոյն վայրկեանին երբ կ'անցնիմ քովէն: Շօշափման զգայարանքի միջոցաւ կրնամ ջոկ ջոկ հաւաքել տարբեր տեսակ պտուղներ և բանջարեղէններ, և կրնամ զանազանել տարբեր տեսակները ա՛յսինչ կը շօշափեմ զանոնք: Լսողական զգայարանքի միջոցաւ կրնամ զանազանել թռչուն մը ուրիշ թռչունէ, և մինչեւ իսկ, երբ անոնք մանր են, կրնամ ըսել անոնց ձայնին շեշտէն թէ անոնցմէ ո՛րը արու է և ո՛րը էգ:»

ԲԱԶՄԱԶԲԱՂ ԱԾԽԱՐՅԷՆ

Նորահասակ ելեկտրագէտ մը հազիւ 25 տարեկան, կը թուի թէ լուծած է ընդարձակ միջոցներ անտեսագիտութիւն և գործնականապէս լուսաւորելու խնդիրը: Անոր անունն է Բալֆ Սքոթ, և Թէֆֆէլ Մէկէլէն կը խօսի մօտերս անոր պատրաստած երեք հսկայական լամպարներուն վրայ: Մէկը կը դրուի Հոպոքըն երկաթուղւոյ կայարանը Հրատըն գետին մօտ, որուն վրայ պիտի ճառագայթէ անոր լոյսը: Որովհետեւ 4,500,000 մոմի զօրութիւն ունի այդ լամպարը, կը լուսաւորէ երկու մղոն տարածութիւն կատարեալ օրուան պայմանութեամբ: Աղեղնաձեւ լամպար է, և կը բաղկանայ բոլորաձեւ շարուած կրկին կարգ և հոյ մը ձեւացնող ածուխներէ (carbon) այնպէս կարգադրուած՝ որ ածուխները դէպի վար կը հակին խտորնակ ուղղութեամբ իրարու հանդէպ: Սյա կերպով բոլոր ստուերները կը ջնջուին և այնպէս կ'երեւի թէ լոյսը մեծ գունաւէ մը կու գայ ստատիկ և թափանցանց ճառագայթումով:

Թայմս Սքուէյը, ի Նիւ Եորք, պիտի ունենայ երեք վիթխարի լամպարներուն ուրիշ մէկը, և երրորդը աւելի մեծ պիտի ըլլայ իր գիրքին պատճառաւ: Պիտի պնէն Ուիլեմ ֆէնի արձանին Գուէյքըրեան լայնաշուրթն գլխանոցը Ֆիլատէլֆիոյ կառավարական շէնքերուն վրայ, և 5,000,000 մոմի զօրութիւն ունի: Կէս երկուսանեակ այսպիսի լամպարներ կրնան ապագային մէջ լուսաւորել մեծ քաղաքներ, և որովհետեւ միայն քիչ քանակութեամբ

Թեամբ հոսանք կ'ընդունին բաղդատմամբ ուրիշ լոյսերու, անոնք շահաւոր պիտի ըլլան ըստ ամենայնի: Հնարիչը բարձրագոյն զպրօցի մը ընթացաւարտն է, ի Ուիլքսպար: Այնուհետեւ գուէճի մէջ կատարեց ճարտարագիտական ուսման ընթացք մը և հիմա կը գործէ իր հօր խանութներուն մէջ: Արդէն քսանեւեթը ելեկտրական մեշնաշնորհներ ընդունած է, և թէպէտ այսքան դեռահաս է, սակայն հեղինակութիւն է ելեկտրական հնարագիտութիւններու մէջ:

—Երկար ժամանակէ հետէ կ'ըսուի թէ Չինացիք հնարած են վառօդը, բայց Հալլէցի Փրոֆ. Է. Օ. Ֆոն Լիփման ապացոյցներ հաւաքած է թէ սխալ է այդ խօսքը, և թէ Արաքայիները չներմօծեցին, ինչպէս ըսուած է առ հասարակ, վառօդը Եւրոպա Ը. և Թ. դարերուն: Փրոֆ. Ֆոն Լիփման կը հաւատայ թէ առաջին վառօդին չինութիւնը հիմնուած էր Մարքուս Կրէքուսի «Կրակի Գիրք»ին վրայ, որ Կ.պօլսոյ մէջ երեւցաւ Ժ.Գ. դարուն մէջտեղերը: Այս էր աղբիւրը որմէ Բոճըր Պէյքըն, Ալպէրթուս Մակնուս և Թովմաս Ագուլինայի քաղեցին վառօդին նկատմամբ իրենց ծանօթութիւնը: Ռուսք, և այլն արձակելու համար վառօդին առաջին կիրառութիւնը կը վերագրուի միեակեացի մը, Պէրթօլտ Շվարցի, որու գիւտը գիպուածով տեղի ունեցաւ, մինչ ան կը պատրաստէր բաղադրութիւնը բժշկական նպատակներու համար:

Բոլոր աշխարհի վրայ ամէնէն շատ նամակատուն ունեցող երկիրն է Զուիցերիա, այնպէս որ ժողովրդէն 916 անձի կ'իյնայ մէկ նամակատուն: — Ամթէրտամի մէկ գործարանին մէջ տարին 400,000 կտոր ադամանդ կը յղուի: — Ըստ վերջին վիճակագրութեանց բոլոր աշխարհի մէջ բանող հեռաձայններուն թիւը 8,000,000-ի հասած է: — Փիլիպպեան կղզիներու բնակիչներուն մէկ տասներորդը Սպանիայէն կը խօսի: — Կ'ըսուի թէ Միաց. Նահանգաց մէջ գործածուած չոգեշարժ մեքենաներուն մեծ մասը Փէնսիլվանիոյ մէջ կը զըտնուի: Ամբողջ երկրին մէջ գործածուածներուն առ հարիւր 20ը: — Շատ են ձուկի այն տեսակները որոնք իրենց կեանքին մէջ յոյժ քիչ կը քնանան: Բայց կը գտնուին տեսակներ որոնք երբեք չեն քնանար, զոր օրինակ խողաձուկը, Սողմոնի ձուկը, ոսկեձուկը, Իսկ ուրիշ տեսակներ, հասկցուած է թէ, ամիսը միայն քանի մը վայրկեան կը քնանան: — Անցեալ տարի Իտալիայէ Հարաւային Ամերիկա գաղթած են 130,000 անձեր, և Միաց. Նահանգները՝ 287,000: — Միայն Ամերիկայի մէջ վառուած փայտին ծախքէն մարդ զլուխ 2 տոլար կ'իյ-

նայ: — Երկրագունդիս երեսը բանող երկաթուղեաց կառախումբերուն սակագինին ամէնէն սուղն է Գոնկոյինը, վասն զի 230 մղոն ճամբորդելու համար պէտք է վճարել 20 Անգլ. ոսկի: — Նոր Զեւանտա կղզւոյն Խորհրդարանի Վիլինկթըն անուն չէնքին տարածութիւնը, կ'ըսուի թէ, աշխարհիս ամէնէն ընդարձակ չէնքերուն ընդարձակագոյնն է: — Զուրի մէջ խորը արմատ արձակելու կարող տունիկերուն ամէնէն նշանաւորն է Թաֆանթ-Լէֆէի կոչուածը: Բուսաբան մը հաստատած է թէ այդ բոյսը ժնէվ լճին ներքեւ 200 ոտք արմատ կ'արձակէ: — Եւրոպայի պատմութեան մէջ ամէնէն խիստ ճմեղ 1708—1709ին պատահած է: Յուրտին սաստիկութենէն թուշունները ստոած և գետին ինկած են: — Հանճարեղ բժիշկներ գտած են թէ արու մանուկներ իրենց ծննդեան ժամանակ անշուշտ մէկ լիպրա աւելի ծանր կու գան քան էդ մանուկները: — Անցեալ ամառ Ալպեան լեռներն ուղեւորողներէն 80ը արկածով կորսուած են: — Կ'ըսուի թէ Սիւմի վեհապետը բնիկ պատրաստութիւններէն 2,250,000 տոլարի տեսակ տեսակ գոհարէն կը գնէ ամէն տարի: — Պերլինի կապարեայ գրչի մէկ գործարանը մէկ տարուան մէջ 22,000,000 տոլարի մատիտ կը ծախէ: — Բնալոյծ մը հաստատած է թէ Պրոյթիկի մէջ գտնուած աղի ջուրի աղբիւրներուն ջուրին մէջ առհասարակ ծովու ջուրերուն երկոտասանպատիկը աղահանք կը զըտնուի:

(Թարգմանիչ)

Սունկուրլու

ԼԵՒՈՆ ՍԵՎՏՈՅԵԱՆ

ԱՌԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՅԱՐԳԻՆ ԵՒ ԻՐ ՇՐՋԱԿԱՅԻՐ

Յարգին, որ Բիւրախստանի կեդրոնը կը հանուուի, դայմադամանիստ պարսպաւոր աւան մըն է 1,000 տունէ բաղկացեալ: Տարուէ տարի դարգանալու և ընդարձակուելու տեղ ու յարմարութիւն ունի: Իր շուրջն ունի աւելի քան 100 Բրիտանիայի գիւղեր: Բրիտանիայի թագաւորութեան համար ընդարձակ ասպարէզ կայհոս: Բայց մեր մեծ ցաւը Աստուծոյ գործին անյաջող վիճակի մէջ գտնուին է. քանի տարի է որ կանոնաւոր հովիւ քարոզիչ ունեցած չենք. ունինք երկսեռ փոքրիկ զպրոց մը 30 աշակերտով և աշակերտուհիներով: Մեր շուրջ գտնուած դրացի Բրիտանիայ աղբիւրու կրօնական և կրթական գործի վիճակը յաջող է, և թէ՛ աւանին մէջ, թէ՛ դաշտին մէջ ունին երկսեռ զպրոցներ որոնք մեղի քիչ ուրախութիւն չեն պատճառեր: Շատ անգամ թերթերու մէջ յիշուած է Յարգինի Առաքելութեան գործի նկատ-

մամբ, բայց աւանդ որ անիկա վերջին աստիճանին խեղճ և թշուառ վիճակի մէջ կը գտնուի հոգեկան և կրթական տեսակէտով անհովիւ ոչխարներու նման ցիրուցան։ Կը ցաւինք որ Պատ. բարերարներու նուիրատուութիւններու ազդեւորներն ալ սկսեալ են ցամքել, չենք գիտեր պատճառները ի՞նչ են։ Խարբերդի միսիոնարութիւնը այս վերջին քանի մը տարիները դործը երեսի վրայ ձգած է խեղճ ժողովուրդն ալ անկարող, մէկ անգամ յուսահատութեան փոսին մէջ կը տապալկուի առանց ունէ տեղէ միջնարութիւն և օգնութիւն ստանալու։ Ունինք 14 տուն Հայ Աւետարանական, 100 հոգի, 19 անդամ։ Մեր բուն լեզուն է Քրդերէն և բնմէն ալ Քրդերէն լեզունով կը քարոզուի։ Կարօտ ենք Քրդախօս հովիւի մը և կարող ուսուցիչներու, զի ամբողջ դաշտի հոգեկան և կրթական ջրի ալը այս աւանն է։ Կ'արժէր այսօր որ ոչ մի նակ կարող հովիւներ և ուսուցիչներ հոս գործէին, այլ միսիոնար մըն ալ հոս կենար այս ընդարձակ դաշտի մէջ հոգեւոր և կրթական գործ տեսնելու համար։ Բայց աւանդ որ զուրկ ենք, ունինք մեր չուրջ Հայտայ, Քլեսի, Քոռիթ։ Ասկէ առաջ այս երեք զիւղերուն մէջ ալ պաշտօնականներ ունէինք։ Բայց այսօր և ոչ մէկու մէջ կայ պաշտօնայ, թէեւ շատ անգամ իրենք ալ զիմած են Խարբերդի միսիոնարութեան, բայց ապարդիւն։

Մեր 15 տարուայ ակնկալած ժողովարանին հրամանագիրը անցեալ օրերը ստացանք տեղւոյս կառավարութենէն մեծ ուրախութեամբ։ Ունինք բաւական խախուտ տւերակներ, ասոնց նորոգման համար կը կարօտինք 5—600 ոսկիի, որպէս զի ժողովարան և դպրոցի տեղ չինուի, որովհետեւ ծախքերը կրկնուած են։ Ասոնց նորոգման համար կը կարօտինք զիմել Պատ. բարերարներու նուիրատուութիւններուն, բայց այս աւերակներու նորոգումէն առաջ կը կարօտինք հոգեւոր Տաճարի նորոգման և մտքի զարգացման օգնող հովիւներու և ուսուցիչներու։

Միւրելի Պատ. ընթերցողներ ի Քրիստոս, Ձեզմէ ոմանք այս ընդարձակ դաշտը տեսած և ոմանք ալ բերաններէ և թերթերէ լսած ու հասկըցած են։ Ի սէր Քրիստոնէութեան և եղբայրութեան ունէ ճիգ, ջանք և աղօթք մի խնայէք, ինչպէս որ ասկէ առաջ խնայած չէք, հիմա ալ աւելի այս դաշտի հոգեկան և կրթական կեանքի աճման և զարգացման համար։ Տէրը ընդունի Ձեր և մեր ջանքերը և վասն իր փառքին արդիւնաւոր ընէ։

ՅՈՎ. ՄՈՒՐԱՅԵԱՆ

Ի Ն ՈՒ Ս Ե

Խնուս-բերդի Աւետ. ժողովուրդն, որ միայն 7 տունէ կը բաղկանայ, այս տարի ունեցաւ իրեն

քարոզիչ-ուսուցիչն, ինչպէս նաև վարժուհի մը աղջկանց վարժարանին համար։ Երկուսն վարժարանաց մէջ կ'ուսանին 60 աշակերտներ։ Այս փոքրաթիւ ժողովուրդը դործին համար մեծ զոհողութիւնով 20 ոսկիի չափ տրամադրելի ըրաւ, իսկ Կարինի միսիոնարութիւնը ասկէ աւելի մեծ գումար մը։ Կիրակի օրեր կանոնաւոր կրօնական պաշտամունքներ տեղի կ'ունենան և Կենաց Բանին կ'ունկնդրեն 60—70 անձեր։ Աղօթատեղին որ իբրեւ դպրոց ալ կը գործածուի, շատ փոքր է և անյարմար, պաշտամունքի ատեն ոմանք կ'ստիպուին պատուհաններուն մէջ նստիլ։ Նպատակ ունինք յառաջիկայ դարնան բաւական մը մեծցնել չէնք, սակայն կը կարօտինք միսիոնարին (Կարին) և քոյր-եղեղեցեաց նիւթական օգնութեանը։ Բնական է թէ միայն 7 տունէ բաղկացեալ ժողովուրդ մը՝ որ 20 ոսկի կը յատկացնէ մեծ զոհողութեամբ, չկրնար ամբողջապէս մատակարարել նաև չէնքին համար կարեւոր եղած դրամը։ Ասկէ առաջ և ոչ մէկ ատեն կանոնաւոր գործ եղած է հոս, և ոչ ալ քանի մը տարի շարունակաբար աշխատող գործաւոր մը գտնուած է, և ուստի ասիկա գործին սկզբնաւորութիւնը կրնայ համարուիլ։ Որչափ որ դժուարութիւններ կան Տէրջըր գործին յառաջացումին համար, սակայն կ'հաւատանք թէ գործին Տէրը կրնայ վերցնել ու հարթել դժուարութիւններն իր փառքին համար և յառաջացնել իր սուրբ գործը։

Ա. Կ. ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆ

ՅՈՂՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

ԲԱԺԻՆ

Ա. Գ. ՌԱԻԼ

Է. Կ. Ա. Լ. Փ.

Հայ զբաղանութեան կեդրոնէն այսչափ հեռացած և տարիներէ ի վեր միայն օտար բարբառ գործածող մէկու մը համար արդարեւ յանդգնութիւն է «Անգղիական բանաստեղծութեան մէջ զրեթէ աննման» համարուող քերթուած մը Հայերէնի թարգմանել։ Եւ յիշաւ թէեւ յաճախ մեծ ախորժով ու հիացումով կարդացած էի զայն, երբեք չէի խորհեր այսպիսի ձեռնարկի վրայ մինչեւ բարեկամիս, Տր. Տէր Ստեփանեանի, այդ կտորը յօրինող նշանաւոր բանաստեղծին, Փօի, կենսագրականը կարդալս Աւետիսէի մէջ, երբ զօրաւոր մղում մը ունեցայ գոնէ փորձ մը ընելու։ Ահաւասիկ արդիւնքը կը զրկեմ բնագիրը չկարդացողներուն համար ո՛չ այնչափ իբրեւ կատարեալ թարգմանութիւն, որչափ մանաւանդ իբրեւ զրգիւ մը աւելի վարժ գրիչներու որ օր մը այդ հիանալի

ՄԱՀԱՐՈՒՏ ՇԵՎԻԹՔ ԳԱՇԱ
ԸՆԴՀ. ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ԱԶԱՏԱՐՈՐ ԲԱՆԱԿԻՆ

բանաստեղծութեան կատարեալ թարգմանութիւնը տան :

Յարգելի բժշկին պերճ կենսագրականը կարգաւէս վերջ աւելորդ կը սեպեմ զիտողութիւն աւելցնել անոր վրայ, եթէ ոչ՝ ըսելու համար լոկ թէ, ըստ իս, Փօ ուրիշ Ամերիկեան ուէ բանաստեղծէ աւելի մեր Հայ բանաստեղծներէն շատերուն յատկանիչն ունի, կը սիրէ քնարին մանաւանդ տխուր թերերը զարնել քան հեշտակամները : Կուլայ մանաւանդ քան կը խնդայ : Ահաւոր գրուած է այսպիսի տխրագին ոճով : Թէեւ իր շարտադրութիւնը վերջին տատիճան գեղեցկութիւն ու անուշութիւն ունի, զանիկա կարգացողը չկրնար չտեսնել որ խորունկ մեղամաղձութիւն կը տիրէ անոր մէջ սկիզբէն մինչեւ վերջը : Բանաստեղծը Լինոր անունով սիրելի մը կորսնցուցած է, որուն մահը իրեն դառն վշտի և շարունակ մտածութեան պատճառ եղած է : Կը խորհի, կը տխրի, կը հառաչէ ու կ'երազէ թէ օր մը «հեռաւոր Եգիպտոս»

մէջ զանիկա նորէն պիտի տեսնէ, գրկէ ու փայփայէ : Բայց չարագուշակ Ագուաւ իր ժխտական պատասխանով բոլորովին կը մարէ բանաստեղծին յոյսի այս ճրագը, որով նա, թէեւ բարկութիւնով, կը մերժէ թուշունին խօսքը իրրեւ ստուծիւն : Այսու ամենայնիւ կը մնայ անբուժելի կերպով անմխիթար և կը վերջացնէ քերթուածը, ըսելով թէ իր սենեակին մէջ ձգուած Ագուաին սև շուքին մէջէն — տխրութեան և կսկիծի մթնոլորտէն — իր հոգին դուրս չպիտի դայ երբեք :

Խօսք մը ևս : Առանց մտնելու տաղաչափական մանրամասնութիւններուն մէջ՝ թերեւս անձա՛հ չըլլայ զիտել թէ քերթուածը, որուն իւրաքանչիւր տունը կը բաղկանայ հինգ ամբողջ և մէկ կիսա-տողէ, յանգաւոր է, և առաջին տողին վերջին վանկը նոյն տողին կիսուն կամ երկրորդ անգամին հետ նոյնայանգ է, իսկ երկրորդ տողը չորրորդ, հինգերորդ և վեցերորդ տողերուն հետ, մինչ երրորդ տողին վերջին վանկը թէ՛ նոյն տողին կիսուն և թէ՛ չորրորդ տողին կիսուն նոյնայանգ է : Կարելի եղածին չափ ջանացի պահել քերթուածին այս յատկութիւնը (ինչպէս նաեւ շատ ուրիշներ, որոնցմով քերթուածը լեցուն է), բացի սա կէտէն թէ մինչ բնագրին վերջին տողը շարունակ նոյնայանգ կ'ըլլայ «Լինոր»ի և ուրիշ նոյնավերջ բառերու հետ, թարգմանութեանս մէջ բոլորովին անյանգ թողուած է :

Կէս գիշեր էր խիստ ու խաւար, մինչ ես յոգնած և ուժասպառ, [տըւած :
Խել մը խրթին և մոռցըւած գրեանց էի խելքըս
Մինչ մեղմ մըրափ մ'աչերս կ'առնէր, յանկարծ մի ձայն եկաւ դուրսէն, [դուրսը կայնած :
Գողցեա մին կար որ կը բախէր, որ կը բախէր,
«Այցելու մ'է անշուշտ», ըսի, «որ կը բախէ դուրսը կայնած :

Այս է միայն, ոչ այլինչ :»

Ոհ, շատ որոշ կը յիշեմ որ Դեկտեմբերի էր այն ցուրտ օր, [թողուց զնայ :
Յորում մարդ մէն մի կայծիկ իր ուրուականն Բաղձացի որ առտու ըլլար, քանզի իմ խոր վշտիս դադար [մեռած :
Ոչ մի գրքոյի ինծի կու տար որ չողբայի Լինորն Այն աղուորիկ, աղնիւ, աղջիկն հրեշտակներէն Լինոր կոչուած : —

Բայց անանուն հոս իսպառ :

Եւ մետաքսեայ, մաղձոտ, մըթին անցնիւր շշուշ վարագուրին [ցարդ չղագցուած :
Վախցուց, լեցուց բոլոր հոգիս պէսպէս դողով

եւ, որպէս զի սիրաբն հանդէի, դեռ կանգ առած
նորէն ըսի, [կայնամ, —

«Այցելու մի՛ է սա յիրաւի, որ մուտք կ'ուզէ դուրսը
Այցելու մը ունի մընացած, որ մուտք կ'ուզէ դուր-
սը կայնամ».

Այս է անշուշտ, ոչ այլինչ ։

Յայնժամ Վերա ոգի գալով, ա'լ անյապաղ որո-
շումով, [խնդրեմ սրտանց,

«Տէր կամ Տիկին», ըսի մեղմիկ, «ներեցէ՛ք ինձ,
իրաւ կ'ըսեմ, կը ներհէի, երբ բախեցնուող ձայնը
առի, [դուրսը կայնամ,

Ձի այնչափ մեղմ կը դարձնէիք, կը դարձնէիք,
վստահ չեղայ թէ դուք էիք. ահաւասիկ դուռն է
բացուած ։

Դուրսը մուտք կար, ոչ այլինչ ։

Երկար յառած այդ մուտքին մէջ, ես կանգ առի
դուով անչէջ. [ցարդ չերեւցած ։

Ձարմանք, կասկած և երազներ միաբլուր լըցին
Բայց լըռութիւնն խոր կը կենար, հանդարտու-
թեան նիշ մը չէր տար. [«Լինոր» մնչեց,

Միայն մէկ ձայն անդ մեղմաբար ի լուր օդին
Ձայս ես էի որ մնչեցի, արծազանգ մը «Լինոր»
կրկնեց ։

Այս էր միայն, ոչ այլինչ ։

Երբ սենեակիս դարձայ ի ծոց, ամբողջ հոգիս կ'այ-
րէր ի բոց, [ու բաց ։

Ահա նորէն բախում մ'եկաւ, ա'լ աւելի ուժգին
«Անշուշտ», ըսի, «հոս բան մը կայ պատուհանիս
վանդակին վրայ, [այս խոր դադանեաց.

Հիմա դառնամ նայիմ, ի՞նչ կայ, — ըլլամ հասու
թող սիրտս մի պահ մընայ խաղաղ, — ըլլամ հա-
սու այս խոր դադանեաց ։

Հոյն էր միայն, ոչ այլինչ ։

Բայց երբ փութով փեղկը բացի, տես, հինաւուրց
մեծ Ագոստ մի [չըվախցած ։

Թուլեցով լըռիկ մընջիկ ներս խուճապեց բնաւ
Ոչ յարգանքի նըշան մ'ըրաւ, ոչ ալ վայրկեան
մ'իսկ կայնեցաւ, [ի թառ գընաց.—

Բայց իբրեւ պետ և կամ պառաւ՝ դուռիս վերեւ
ծիշա Պալլասի արձանին վրայ, դուռիս վերեւ ի
թառ գընաց ։

Եւ հոն նստաւ, ոչ այլինչ ։

Յայնժամ սե հաւն, ըրաւ չըրաւ, տրտում դէմ-
քիս խնդում բերաւ. [փոյն իր լուրջ աչաց ։

Իր խիստ ու խորիստ աղատ վարքով և թարթա-
թէկեւ կատարդ չըլլայ փետրոտ, ըսի, «Իրօք դու
չես երկչոտ ։ [փախած,

Ագոստը ագեղ և գիշահոտ, խոր դժոխոց ծոցէն

Ի՞նչ անուշով, ըսէ, կ'իշխես Պըղուտոնեան այդ
մութ եզրաց ։

Ասաց Ագոստն, «Ոչ երբեք ։»

Շատ զարմացայ, երբ այս բիրտ հաւ այսպէս ու-
րոշ լեզու ելաւ, [ուղղած ։

Թէեւ բարբառն էր անխմատ, և անպատեհ հարցիս
Ձի ինչպէս է յայտ ամէնուն, ոչ մի ապրող ան-
հատի տուն [թառ դացած,

Երբեք տեսաւ մի սե թռչուն դուռին վերեւ ի
Ըլլար թռչուն կամ անասուն կիսարձանին վըրայ
կայնած

Սա անուշով, «Ոչ երբեք ։»

Սակայն Ագոստն այդ անլրդով՝ արձանին վրայ
նստած՝ ձայնով [ուկ այդ ըզգաց ։

Այդ մէկ բարբառ միայն ըսաւ, իբր թէ հոգին
Ոչի՞նչ նորէն բերնէն հանեց, ոչ մի փետուր նո-
րէն չարժեց, [եւ թըռած,

Մինչեւ լեզուս մեղմով չնչեց, «Ուրիշ շատեր ցարդ
Ատոն «ալ զիս կը թողու, ինչպէս յոյսերս
ցարդ եւ թըռած ։»

Ասաց Ագոստն, «Ոչ երբեք ։»

Լուռութիւն լուծող այդ պատասխան զիս ապշեցուց
տարապայման ։ [է եղած,

«Անշուշտ», ըսի, «ինչ որ կ'ըսէ՝ իր միմիայն գանձն
Լըսած երգիչ մէկուն բերնէն, զոր ժանտ բախտը
նորէն նորէն [ողբաց, —

Հոս հոն վանեց, մինչեւ իրեն երգոց լեզուն միայն
Մինչեւ Յոյսին մազձոտ մահերգ այդ նոյն լեզուն
միայն ողբաց,

Աւաղ, սոսկ ոչ — ոչ երբեք ։»

Սակայն Ագոստն նորէն ելաւ աղբուր դէմքիս
խնդում բերաւ ։ [հաւն թառած ։

Յայնժամ աթոռս առի, դարձայ դէպ ի արձանն ու
Անդ խոր սուղուած մըտածեցի և ցընորքներ չղթա-
յեցի, [թռչունն ասաց —

Թէ ի՞նչ արդեօք այս չարազգի և հինաւուրց
Այս այլանդակ, վըտիտ, անբան և հինաւուրց
թռչունն ազգաց,

Երբ կըռկըռաց, «Ոչ երբեք ։»

Նստեցայ ես, շատ խոկացի, բայց բառ մը իսկ
հաւուն չըսի, [ծեր տեղաց ։

Ոյր բոցաչունն աչաց լոյսը կուրծքիս խորեր կայ-
Պէսպէս խոհեր միաբլուր լըցին, մինչ աթոռիս կա-
կուղ բարձին [լոյսն էր քողած. —

Գլուխս էր յենած, զոր հիմնովին մեծ լամբարիս
Բայց այդ կնդուղ, կերպաս բարձիկ, մեծ դամ-
բարիս լուսով քողուած,

Ա՜ տի սեղմէ «Ոչ երբեք ։»

Յայնժամ կարծես օդն խտացաւ անուշ խունկով,
զոր բուրվառաւ [հոն կայնած:

Անտես Սրովբէք կը ծըխէին խուցիս խորերն հոս
«Թըշուա՛ն» ըսի, «Աստուածդ ահա զուարթնոց
ձեռքով քեզ դեզ կու տայ— [քեզ պատճառած:
Դեզ ու դադար քու վիշտերուդ, զոր Լինորն է
Ըմպէ, ըմպէ այս ցաւառուն, և ա՛լ մոռցիր Լի-
նորն մեռած»

Ասաց Ագոաւն, «Ո՛չ երբե՛ք»

«Դուշա՛կ» ըսի, «Բան չարանո՛ւն — դարձեալ
զուշակ դեւ կամ թռչուն, [քուած եկած,
Թէ՛ փորձողէն զրկուած ըլլաս, թէ՛ փոթորկէն
Թէ՛ եւ թափուր բայց անվեհեր այս անապատ դիւթ-
ուած հողեր — [իրաւ ու բաց,
Սարսափներու այս տան խուցեր — խնդրեմ, ըսէ
Կա՛յ ցաւերու անոյշ դարման. խնդրեմ, ըսէ իրաւ
ու բաց»

Ասաց Ագոաւն, «Ո՛չ երբե՛ք»

«Դուշա՛կ» ըսի, «Բան չարանուն — դարձեալ
զուշակ դեւ կամ թռչուն. [այնատարած,
Յանուն Հաստչին, յանուն երկնից, իր աթոռին
Ըսէ, մարէ այս հուրս անշէջ, թ' այդ հեռաւոր
Եղեմին մէջ [նոր կոչուած —
Պիտի դրկեմ մի սուրբ աղջիկ հրեշտակներէն Լի-
Դրկեմ փայլուն չքնաղն աղջիկ հրեշտակներէն Լի-
նոր կոչուած»

Ասաց Ագոաւն, «Ո՛չ երբե՛ք»

«Այդ խօսքդ», ըսի ցասմամբ լեցուն, «մեր բա-
ժանմանն ըլլայ ողջոյն. [թով պատած.
Դընա, կորիւր հողմոցն ի ծոց և դիշերուն մու-
Ո՛չ ալ ձրգէ սև փետուր մի իրբեւ նըշան այդ քո
սուտի. [մինակ կանգնած,
Թո՛ղ դիս մինակ, ինչպէս էի, թող և արձանս
Հանէ կըտուցդ սրտիս մէջէն, զընա, փախիր
մարմինդ առած»

Ասաց Ագոաւն, «Ո՛չ երբե՛ք»

Եւ Ագոաւն անառատ, բարէ, դեռ նըստած է,
դեռ նըստած է [դաւորուած.
Անդ Պալլասի արձանին վրայ դուռիս վերեւ տե-
Եւ իր դէմքէն մարդ պիտ' ըսէ, Նա երազող դի-
ւածին մէջ: [է ձրգած,
Եւ զամբարիս պայծառ լոյսը օթոցին վրայ շուքն
Եւ իմ հոգիս այդ սև շուքէն, որ օթոցին վրան է
ձրգուած,

Դուրս պիտի դայ — ոչ երբե՛ք:

Ուսանելիքներ

ՍԵՆՏԱՐ Գ. ՊԵՏԻՆՅԱՆ

ԿԵՆԱՅ ՄԵԿՆԱԿԵՏԸ

ԿԱՄ ՄԵՂՔ ԵՒ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բ.

2—Ի՞նչ է ապաշխարութիւն. Ասոր մէջ երեք տար-
բեր վիճակներ կամ շրջաններ կան, որոնք են
Ա. զգացում մեղաց. Բ. ձգնաժամ. Գ. նոր կեանք,
Առնենք ասոնք դատ դատ:

Առաջին, Մեղաց զգացումը, ապաշխարութեան
նախնական վիճակը կամ յառաջաբանն է, Անառակ
որդիի նման ինք իրեն գալն, իր վիճակին վրայ
խորհիլն է:

Մարդոց բնաւորութեան համեմատ տար-
բեր ձեւերով կամ կերպերով այս զգացումը
երեւան կու գայ. Ապաշխարութեան այս ա-
ռաջին շրջանին մէջ՝ հոգի վեճակը սա մի քանի տե-
սակ խորհուրդներով կը յայտնուի. Մարդը կ'սկսի
մեղքի վրայ խորհիլ, Աստուծոյ հեռացած ըլլալը
զգալ, լաւագոյն կենաց փափաքիլ, տխուր ու
տրտում, անհանգիստ և անհաստատ վիճակ, խո-
նարհութիւն և Աստուծոյ աղաղակելի Ոմանք ու-
նին նաեւ մեղաց զգացում և դիմադրելու հակա-
միտութիւն, տարակոյսներ, հարցումներ, են:

Այս առաջին շրջանի ժամանակ Մարդի վեճակը
սապէս կ'ըլլայ. Գոհը և ախորժակը կը կորսուին.
Չղայնութիւն, լալ, տեսողութեան և լսողութեան
աղղուիլ (տարօրինակ բաներ տեսնել ու ձայնը
լսել), երբեմն ալ հիւսնադանալ կը պատահի:

Այս առաջին շրջանի տեսողութիւնը՝ միջին
հաշուով իգական սեռի համար 24 շաբաթ, և ա-
րական սեռի համար 69 շաբաթ գտնուած է: Այս
շրջանի մէջ իգական սեռի համար զգացումը՝ իսկ
արական սեռի համար միտքը և կամքը զօրաւոր կը
լինին: Մարդոց կազմին կամ բնաւորութեան համե-
մատ վերոյիշեալ արտայայտութեան նշաններէն ու-
մանք մէկը և ոմանք միւսը կ'ունենան: Զոր օրի-
նակ մէկուն մէջ մեղքի ցաւը զօրաւոր կ'ըլլայ,
ուրիշ մը աղօթելու և աղաղակելու միտում կ'ու-
նենայ, ուրիշներ տարակոյս և հարցումներ չառ
կ'ունենան, ուրիշներ քունը կը կորսնցնեն կամ
կու լան, ոմանք ալ այս ապաշխարութեան նշան-
ներէն մի քանին միատեղ կ'ունենան: Ըսելու
հարկ չկայ թէ միեւնոյն նշանները ամէն մարդէ
պահանջել չիտակ չէ: Ինչպէս որ միեւնոյն ախտե-
րու նաշները ամէն մարդոց մէջ նոյն չեն
ըլլար, ինչպէս նաեւ անոնց դեղերն ալ, նմանապէս
վերոյիշեալ նշանները ամէն անձանց համար ա-
պաշխարութեան կարապետը սեպուելու չեն: Ու-
մանց մէջ ապաշխարութեան նշանները ժամանակ

(*) Ար երեցած է 1908ի Աւետիքի 49 թիւին մէջ:

մը փայլելէն վերջը կը մարին ու կ'անյայտանան, մնայուն արդիւնք չեն թողուր:

Ապաշխարութեան առաջնորդող շարժառիթները տարիքի և բնաւորութեան համեմատ ասոնք են. Տարիքով պզտիկներուն մէջ զօրաւոր շարժառիթն է այլոց նմանելու ձգտումը: Բիչ մը մեծերուն շարժառիթը՝ ընկերակցութեան համարումին ճնշումն է, այսինքն ուրիշներու գաղափարականը յարգելու միտում մը: Բիչ մը աւելի մեծերուն վրայ մեղաց ցաւը ծանր կը կոխէ, ոմանց ապաշխարութեան շարժառիթը մեծաւ մասամբ մահուան և դժոխքի վախն է: Ոմանց մեծ շարժառիթը քարոզ-ներուն ազդեցութիւնն է: Աւելի մեծերուն շարժառիթը գաղափարական անձին նմանիլն է, և անձնութիւնութիւն Աստուծոյ: Ըսել է թէ այս ձեւերու տակ մարդը իր անձը մեղաւոր կը դրայ:

Ասկէ կը հետեւի թէ ապաշխարութեան շարժառիթները նախ առարկայական ու արտաքին են, և աւելի մեծերուն շարժառիթը ենթակայական ու ներքին է: Այսինքն մանուկները և պարզամիտ ժողովուրդները ապաշխարութեան առաջնորդող միջոցները կերպով մը արտաքին և անձնասիրական բաներ են, զոր օրինակ՝ ուրիշները տեսնելով աղքատիլ, այլոց գաղափարականը յարգել, դժոխքի վախը և նմանները: Բայց եկեղեցիի մը մէջ հասուն մտքի տէր երիտասարդներ և չափաւորներ նոյնպիսի պարզ շարժառիթներով չափելի չեն ազդուիր, ասոնք շարժելու միջոցները աւելի բարձր են—անձնանութիւնում Աստուծոյ, և գաղափարական էակին նմանիլ:

Երբեմն եկեղեցիներու մէջ պատահած վէճերուն պատճառը այս տարբերութիւնները չի հասկընալ և զանոնք չի յարգելն է: Կարգ մը մարդիկ՝ մանաւանդ պարզ երիտասարդներ դիւրաւ վերոյիշեալ ապաշխարութեան նշաններէն ոմանք կը ցուցնեն, մինչդեռ միւսները աւելի ծանր ու իմաստալից խրատներ կ'ուզեն: Նմանապէս ապաշխարութեան նոյն նշանները ամէն տեսակ մարդոցմէ պահանջելու չէ:

Երկրորդ, քան ապաշխարութեան կամ ճշմարտութեան մասը ասոր կ'առաջնորդէ: Ասոր մէջ ալ կրկին երեք կէտեր կան ուշադրութեան արժանի. 1) տաղնապ, վճատութիւն. 2) բուն դառնալու կէտը, ժամը. 3) բարձրացում, նոր կենաց հալում և ուրախութիւն, ու թեթեւութիւն դրալ: Ատեն մը վայրկեան մըն է, որ մարդուն մեղաց ծանրութիւնը թեթեւալու կ'սկսի: Զոր օրինակ՝ լեռան մը գագաթէն դէպ ի վար վազող մարդը՝ ա'լ ձորին տակը հասած ու

դէպ ի վեր, միւս լեռան գագաթը ելել կ'սկսի: Իրեն համար մեղաց անսահման ձորը վերջացած է, ա'լ դէպ ի վեր, սրբութեան գագաթը քայլեր կ'առնէ, խաւարէ լոյսի, մահուանէ կեանքի փոխուած է:

Այս մեղաց ձորը ամէն մարդոց համար միեւնոյն խորունկութիւնը չունի: Ուստի ան որ շատ խորունկ ձոր ունի, անիկա շատ որոշ գիտէ իր մեկնակէտը, դարձի առեւնը: Բայց Բրիտանիէի մը զաւակին որ հոգեւոր միջնորդութիւն ու միջավայրի մէջ ծնած ու սնած է, բնական է որ մեկնակէտը շատ խորունկ ու սուր պիտի չըլլայ: Ուստի շատ մեղքեր ունեցող մարդուն ապաշխարութեան նշանները կամ խոստովանութիւնները հոգեւոր միջնորդի մէջ մեծցած մէկէն պահանջելու չէ: Այսպիսի մէկուն ապաշխարութիւնը իր մէջը Աստուծոյ հետ անձնական յարաբերութեան զգացման ծագիլը կամ արթննալն է: Սուրբ Հոգիէ ծնած ըլլալու նշանները զանազան են, իսկ նոյն Հոգին է որ կը ներգործէ:

Երրորդ, Նոր կենաց յապարհանքը: Նոր կենաց առաջին յատկութիւնը կամ պտուղն է անձնութեան ցուծիւն, սէր այլոց, և այլոց օգնելու փափաք: Սիրել Բնութիւնը, և Բնութեան Հեղինակը, և Աստուծոյ հետ սերտ յարաբերութիւն Բրիտանիէի միջոցաւ Մր. Մուտի ըսած է թէ «Երբոր ապաշխարելով Տէրով նուիրուեցայ, դուրս ելած ատենս աշխարհը փոխուած էր ինծի. ծառերը աւելի կը փայլէին, թռչուններուն ձայները աւելի կը լսէի, մարդիկ կարծես կը ժպտէին ինծի, ու մեծ սէր մը ունէի հանդէպ այլոց»: Նոր կենաց երկրորդ յատկութիւնն է նոր զօրութեան ծնունդը, չարը յաղթելու ու բարին կատարելու կարողութիւն մը զգալ իր մէջ: Երկրորդ յատկութիւնն է կեանքը ծրագրել բարձրագոյն նպատակին համար և յարմար ընել, ինչ որ Տէրը կը կամի: Ինչպէս որ զանազան են հոգւոյն պարզեաները ու մարդոց բնաւորութիւնները, նոյնպէս նաեւ զանազան են ապաշխարութեան և նոր կենաց արտաքին նշանները և յայտնութիւնները: Ոմանք հրապարակային խոստովանութիւններ և վկայութիւններ կու տան. ուրիշներ՝ Աստուծոյ զօրութիւնը իրենց մէջը կ'զգան. ոմանք կու լան ուրախութենէ, ու ոմանք կ'երգեն, եւն., նման արտայայտութիւններով նոր կեանքը երեւան կու դրայ:

Ապաշխարութեան և նոր կենաց առաջնորդող երկու գլխաւոր հասանքներ կան. մէկը՝ մեղաց գիտեցում, և միւսը՝ անկողարեւութեան գիտեցում: Ուրիշ խօսքով՝ առաջինը բոլորովին ապականեալ ու մեղաց տիղմին մէջ ընկղմեալներուն ապաշխարութիւնն է, իսկ երկրորդը Բրիտանիէայ շրջանակի ու

մաքուր միջնորդի մէջ ապրողներուն ապաշխարութիւնն է: Բնական է որ առաջինին արտաքին նշանները շատ որոշ և ուշադրաւ են, բայց երկրորդ տեսակ ապաշխարողներուն արտաքին նշանները անոնց չափ շատ ուշադրաւ ու դառնալու կէտը շատ սուր պիտի չի կրնան ըլլալ: Մեղաց զգացման ճնշումով ապաշխարութեան առաջնորդողներուն թիւէն վեց անգամ աւելի է անկատարելութեան զգացումով նոր կենաց առաջնորդողներուն թիւը:

Հոգեւոր արթնութիւններ ծանաւոր աւետարանիչներու ֆիլոսոփ: Հոս պէտք է քանի մը խօսք ալ ասոր վրայ խօսիլ: Պէտք է որ ամէն մարդ անհրաժեշտ հոգեւորապէս արթննայ: Բայց արթնութեան ժողովներու միջոցաւ յառաջ եկած մեղաց զգացման տեւողութիւնը ընդհանրապէս կարճ և ապաշխարողներէն յարատեւողներուն թիւը քիչ է: Եկեղեցիի մը հովիւը իր փորձառութենէն սա օրինակը կու տայ. մասնաւոր աւետարանիչ-քարոզչի մը միջոցաւ արթնութեան ժողովի մը ատեն ապաշխարելով իր եկեղեցւոյն անդամ ընդունուող 92 հոգիներէն 62ը վեց չարաթ չանցած ձգուած են եկեղեցիէն: Մնացած 30 անդամներէն միայն 12ը մինչեւ իրենց կենաց վերջը հաւատարիմ Քրիստոնեաներ մնացած են: Ուրիշ օրինակ մը. եկեղեցւոյ սովորական ժողովներուն միջոցաւ (հովուին քարոզներով, կիրակնօրեայ դասերով և այլ ժողովներու մէջ) ապաշխարելով, եկեղեցւոյ անդամ եղող 68 հոգիներէն 16 անձեր վեց չարաթ չանցած՝ անդամութենէ կտրուած են, մնացեալ 52 անդամներէն 41ը մինչեւ մահ հաւատարիմ մնացած են: Վերոյիշեալ օրինակներէն կը տեսնուի թէ մասնաւոր աւետարանիչ ձեռքով արթնութեան ժողովներու միջոցաւ ապաշխարողներուն թիւը թէեւ մեծ է միւսէն, բայց մինչեւ մահ հաւատարիմ մնացողներու թիւը վերջինին մէջ աւելի շատ է: Ըսել է թէ սովորական ժողովներով, անչուկ միջոցներով ու բնական կերպով դարձի եկողներ թիւով քիչ երեսնան ալ, աւելի հիմնական ու տեւական Քրիստոնեաներ եղած են:

Անդիտակցաբար և կամ անզգալաբար եղած հոգեւոր փոփոխութիւնը և աճումը նախամեծար է (թէեւ մասնաւոր աւետարանիչ միջոցաւ եղած հոգեւոր արթնութիւններն ալ պէտք են): Այն բնական զարգացումը սա դովելի պատճառներէն առաջ կու գայ. ա) Մանկութեան ատեն լաւ միջավայրով ու հոգեւոր միջնորդութով չըջապատուած ըլլալէ, բ) Մանուկները կրօնապէս անմարսելի վարդապետութենէ հեռու պահելէ, կրօնքէ չի

ձանձրացնելէ, գ) Մանկանց զարգացման պէտքերու զգուշութեամբ չեցուած ըլլալէն:

Սովորական ժողովներու միջոցաւ եղած արթնութիւնը բնական աճում է, նման է արեւի ճառագայթներով մեծցած տունկի. իսկ միւսը նման է տաքցուած սենեակներու մէջ մեծցած բոյսերու որ թէեւ աւելի շուտ կ'աճին, բայց միւսը աւելի հաստատուն կ'ըլլայ. նոյն ատեն երկուքին ալ տաքութեան ակն ու աղբիւրը նոյնն է — արդարութեան արեգակը՝ Սուրբ Հոգին: (Շարունակելի)

Կ. Պ. ԱՏԱՆԱԼԱՆ

ԲԱՆՏԻ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

Պատ. Մարգարէոս Գալուստեան

Մահեր կան որ երբեմն կեանքէն աւելի բաներ կը խօսին ոմանց համար: Այսպիսի էր մահն այն պատուական անձին և ճշմարիտ հաւատացեալին, զոր Աւետարանը դուժեց մի քանի չարաթ առաջ: Պատ. Մ. Գալուստեանն էր այն, ընդիմէ մէկը, որուն իբր դաստատուն, բարեկամ ու ժամանակաւ բանտակիցը բնական էր որ իր վաղահաս մահը մէկէ աւելի յիշատակներ արթնցնէր իմ մէջս՝ իբրեւ հին բռնակալ Բէթիմի թողուցած հետքեր մեր ազգային կեանքին մէջ: Մին միւսին ետեւէն աչքիս առջեւէն անցան 1893ի ձմեռը Անատոլի նահանգներու Հայոց վրայ կատարուած ապօրինի և ահաբեկիչ դործողութիւնները, մեր և հարիւրաւոր Հայերու բանտարկութիւնն ու խիստ հարցաքննութիւնները, բանտարկելոց տրուած տանջանքները, իբրտ ոստիկաններուն ամէն նկարագրութենէ վեր կոպիտ ու անդուլտ վարմունքը՝ ձմեռուան ձիւնին ու բուքին տակ՝ ձեռքերնիս միջինդարեան փայտէ Թոթափներու մէջ և վիզերնիս անցուած երկաթէ օղակներէն շղթաներով իրարու կապուած՝ նախիրներու պէս քաղաքէ քաղաք քշուելնիս, էնկիւրիի նշանաւոր դատավարութիւնը և անոր արձակած անօրէն վճիռը, որով 17 Հայեր մահուան դատապարտուեցանք, որոնցմէ 7ը կախաղան ալ բարձրացան, էնկիւրիի այն ժամանակուան կուսակալ Ապետին փաշայի ջանքերը Օսմ. կառավարութիւնը այսպիսի անպատուաբեր դատավարութենէ մը ազատելու, և իր դիմումներուն ապարդիւն ելլելով՝ ամէն պարագայի տակ մեզ դատապարտելու համար ելած հրամանը և անոր դործադրութիւնը, և ասոնց նման շատ մը անհաճոյ պարագաներ, որոնց մէջ մեզ ընկերակից և վիճակակից էր Գալուստեան: Սակայն ատոնց մանրամասնութիւնները չէ որ ի դիմադրել նպատակ ունիմ, այլ Գալուստեանի կեանք

քէն ինձ ծանօթ մի քանի պարագաներ միայն յիշել կ'ուզեմ, որք դուցէ իր համեստութիւնն իսկ վերաւորէին եթէ իր կենդանութեանը ըսուած ըլլային:

Կէմէրէկ, Սըվազի նահանգին մէկ հեռաւոր անկիւնը կորսուած ըլլալով, աւելի իր մօտակայ Կեսարիոյ կեանքով կ'ապրէր Անոր պէս ալ բաւական նշանաւոր է՝ յարգելի տիպեր հայթայթելով Հայ համայնքին: Կէմէրէկ և շրջակայ գիւղերը բաւական հոծ Հայ բնակչութիւն մը կայ, որք աւելի Կեսարիայէ քան թէ Սեւաստիայէ կ'ազդուէին և կ'ուզուէին:

Գալուստեան Մարզուանու Աստուածաբանական ձեւարանի ընթացաւարաններէն է, և առաջին անգամ հոն տեսայ զինք: Ինքնատիպ, համակրական դէմք մը ունէր, որ իր շրթանց ծանօթ մնայուն ժպետովը, բաց ճակատով ու քիչ մը ճաղատ դուլիով զիւրաւ կը ճանչցուէր ունէ հաւաքոյթի մէջ: Ամէնուն օգնելով կարեկցելու, դեռահասներուն առաջնորդելու, խրատելու, առանց սակայն խտրեցնելու, պէտք եղած ամէն կրցած ծառայութիւնը սիրով մատուցանելու բնաւորութիւն ունէր: Ուրիշներուն կարծեաց թոյլատու ըլլալով՝ իր կարծիքն անպատճառ ուրիշներուն կ'ընդունուէր վատ սովորութիւնը չունէր: Ուր որ ըլլար, խաղաղարարի և հաշտեցուցիչի դեր կը կատարէր, միշտ բարեբար ազդեցութիւն մը ձգելով իր շուրջը թէ՛ դպրոցը թէ՛ դուրսը: Բնութեամբ գործունեաց ըլլալով շատ բաներու մէջ նախաձեռնարկ կ'ըլլար և լաւ կազմակերպիչ մըն էր: Այս ընտիր յատկութիւններով էր որ դպրոցին մէջ թէ վերջը պաշտօնավարած տեղեր միշտ սիրուած և յարգուած դէմք մըն էր: Անտարակոյս դպրոցին մէջ իր անբասիր և օրինակելի կեանքով միշտ իբր արեգակ կը ճառագայթէր, ոչ այնչափ իմացականի փայլով որչափ նկարագրի բոյրով:

Դասաւանդութեանց ժամանակ երկիւղած զգուշաւորութեամբ ամէն ինչ կը նօթագրէր: Ձէր ամջնար իրեն մօտէ մնացած կէտերուն վրայ լուսաբանութիւն խնդրելու, և երբ այդ լոյսը ծագէր իր մօտին մէջ, ժպիտն ալ կը ցայտէր իր շրթանց վրայ: այդ ժպիտը հոմանիշ էր «Շնորհակալ եմ, հասկցայ» ըսելու, գոհունակութիւն պատճառելով դասատուին, որ կրցաւ վերջապէս լոյս արձակել այդ երկտասարդ մօտին մէջ և «Եղիցի լոյս» հրամանով մը փարատել աղօտ մօտի մը կասկածներն ու անասուգութիւնները: Արդարեւ Գալուստեանի հարցումները սովորականէն աւելի էին, սակայն զիս չէին ձանձրացներ, որովհետեւ հոսկնալու ի-

րական կարիքէ մը յառաջ կու գային, և չէին նմաներ այն աշակերտաց հարցումներուն որոնք իրենց սրամտութիւնը ցուցադրելու, կամ դասատուն նեղը ձգելու չարածճի դիտումով կամ լոկ հարցնելու սիրոյն համար կ'ըլլան: Քիչ չէր պատահեր որ իր հարցումին անտեղութիւնը ինքն ալ տեսնելով խնդար, մեղ ալ իր հետ խնդացնելով, Թէեւ իր կարգին մէջ փորձառութեամբ ու հասուն խորհրդով ուշադրաւ դէմք մըն էր, բայց չէր ահնկալեր թէ ապագային մէջ այնչափ օգտակար գործունէութիւն մը պիտի կրնար ցոյց տալ: Անոր համար իր պաշտօնավարութեանց մէջ ցոյց տուած աչքառու յաջողութիւնները ճշմարիտ ուրախութիւն կը պատճառէին ինձ:

Իրեն սիրական դասերն էին Ազգ. եկեղեցական և գրական պատմութեան դասընթացը, որոնք բոլորովին նոր և գրաւիչ նիւթեր կ'երեւնային իրեն: Լուսաւորիչներու, Ներսէսներու, Սահակներու, Մեսրոպներու, Շնորհալիներու ու Նարեկացիներու անունները լսած էր, իսկ այժմ անոնց կեանքին ու գործերուն տեղեկանալով՝ ինքզինք անոնցմով հպարտ կ'զգար. և կարծես թէ նոր գանձ մը գտնող անձի մը պէս դէմքը կը փայլէր: Ինք, դուցէ շատերուն պէս, կը կարծէր թէ ասոնք միայն Լուսաւորչական Եկեղեցոյն կը վերաբերէին և ասոնց հետ մենք ամենեւին գործ չունէինք, ո՛ր մնաց անոնց կեանքն ու գործերը ուսումնասիրել: Եւ իրօք օր մըն ալ պարզապէս հարցուց թէ Բողոքական մը ի՞նչպէս կրնայ այս եկեղեցական Հայրերը ընդունիլ, ո՞չ ապաքէն Ս. Գիրքն է միակ հաւատոյ կանոն: Շատ դժուարութիւն չունեցայ իրեն բացատրելու թէ ասոնք մեր Հայ ցեղին կրօնական, գրական մեծ անձնաւորութիւններն են, և կը վերաբերին այնչափ Բողոքական Հայոց որչափ Լուսաւորչական Հայոց, թէ Լուսաւորչականք իսկ ասոնք պապերու պէս անսխալ չեն դաւանիր, այլ իբր իրենց ժամանակի Հայ կրօնական դաղափարին ամենամեծ, ամենապայծառ արտայայտութիւնքը և գործնական կեանքի մէջ սուրբեր, որոնց ջանալու է ամէն Հայ—մանաւանդ եկեղեցականք—նմանիլ վարքով, հետեւաբար անոնց գրութիւններն ու կարծիքներն ալ ընդունելի են և հեղինակաւոր որչափ որ համաձայն են Սուրբ Գրոց: Կարելի է թէ Լուսաւորչականք աւանդ բոլոր դաղափարները Ս. Գրոց համաձայն կը գտնեն, իսկ Բողոքականք մէկ մասը: Ասիկա պատճառ մը չէ ամէնը մէկէն ձգելու և մերժելու: Կրօնի ուսումնաւ ալ ամէն ուրիշ ճիւղի նման ժամանակի յաջողութեամբ զարգանալով յառաջդիմելու

վրայ է հիմա ալ ամէն Բողոքականք Կալվինի և Լուտերի ամէն գաղափարները չեն ընդունիր, բայց ասիկա Կալվինն ու Լուտերը մերժելու, անարգելու պատճառ չէ։ Մեզմէ վերջն ալ ո՛վ գիտէ թէ մեր ապագայ սերունդները մեզմէ ո՛րչափ աւելի հոգեւոր պիտի ըլլան, ու մեր շատ մը կրօնական գաղափարներուն չի հաւնին և անոնց համար ամբշնանալ ձիշդ այս նոյն կերպով է որ Հայ Կաթողիկոսներ կը վարուին այս Հայ հայրապետներուն հետ։ Անոնք ալ մեր ազգին հեղինակաւոր անձնաւորութիւնները կ'ընդունին որչափ որ պապական չափին և կանոնին կը համեմատին։ Այս բացատրութիւնները զինք գոհ թողուցին և նոր գիւտի մը հանդէպ գտնուող անձի մը գոհ ժպիտովը նստաւ իր տեղը։ Կ'երեւի թէ այս գաղափարը մեծ ներգործութիւն գործած էր իր վրայ, որ իր բոլոր պաշտօնավարութեան միջոցին, ուր որ գացած է՝ Բողոքականի և Լուսաւորչականի մէջ խտիր դրած չէ, իբր նոյն ազգին զաւակները, նոյն ցաւերով տապկուած և նոյն յոյսերով ներշնչուած։ Ազգին այս երկու հատուածներուն վրայ նոյն աչքով նայելով սէր ու միութիւն քարոզելուն համար կառավարութիւնը հաշտ աչօք չէր դիտեր Գալուստեանը և տեղէ տեղ կը վտարէր զայն։ Պէտք է ըսել որ վատ ազգայինք ոմանք ալ կառավարութեան այս անտեղի կասկածը կը հրահրէին նորա-նոր ամբաստանութիւններով։

Գալուստեանի կրօնականէն զատ ազդային ուրիշ շրջաններու մէջ Լուսաւորչականի և Բողոքականի խտիր չի գնելուն մէկ ապացոյց։ Վերջերս Արվազի ազգայինք գնահատելով անոր անբաւարար կեանքն ու նկարագրի ազնուութիւնը իրեն յանձնած էին Ազգ. հիւսնդանոցի տնօրէնութիւնը, զոր, աւա՛ղ, չի կրցաւ երկար առեն վարել։ Դպրոցէն բանտ, ուր վերջին անգամ հանդիպեցայ իրեն և ուր վերջնականապէս զատուեցանք իրարմէ։

1890ի ամառնային դպրոցական արձակուրդի ժամանակ Գայսեան էֆ.ի հետ Չորուսի, Եողղատի, Կեսարիայի, Սըւլալի և Թոգատի գիծով պտոյտի մը ելած էինք Մարդուանէն, ճամբուն վրայ այցելուելով մեր հին աշակերտները։ Բնականաբար չէինք կրնար Գալուստեանի հրաւերն ալ մերժել, որ այն ժամանակ Կէմէրէկի քարոզիչն էր։ Ուստի Կեսարիոյ Ս. Կարապետի վանքէն անցանք Կէմէրէկ։ Ըստ երեւութին այս մեր այցելութիւնն եղաւ իր և մեր ձերբակալութեանց պատճառներէն մին։ Ահա թէ ի՞նչպէս. Կէմէրէկ գտնուած միջոցնուս իմանալով որ Գալուստեանի և Լուսաւորչական ազգային գործիչ Յակոբ էֆ. Պահլաւի մէջ հակա-

ռակութիւն կը տիրէ, ջանացինք և յաջողեցանք զիրենք հաշտեցնել։ Կիրակի օրն ալ թաղական ժողովոյ հրաւիրանօք ազգ. եկեղեցւոյ մէջ սիրոյ և միութեան վրայ քարոզելով ցուցուցինք թէ նոյն ազգին երկու որդիներն ըլլալով պարտինք ձեռք ձեռքի տուած աշխատիլ միաբանութեամբ ազգային ամէն խնդրոց մէջ։ Բարեբախտութիւնն ունեցանք վերջէն իմանալու որ այս երկու գործիչներու մէջ կնքուած բարեկամութիւնը մեր ակնկալածէն աւելի տեսական և արդիւնաւոր ըլլալով մինչեւ իսկ կասկածի տեղիք տուեր է հին չարամիտ կառավարութեան, որ «բաժանեա զի տիրեսցես»ի հաւատարիմ գործադիր՝ հաշտ աչքով չէր դիտեր մէկ ազգի որդիներու միութիւնը։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս երկու թշնամիք կը բարեկամանան։ Հարկաւ գաղտնի նպատակի մը համար ըլլալու է այդ, և ի՞նչ աւելի յարմար նպատակ քան երկուքն ալ ճշդօղ հաւատարմեան ասպարէզը, ըստ առածին թէ «գող սիրտը դող»։ Եւ ահա երկուքն ալ կը ձերբակալուին։

1893ի սկիզբը Էնկիւրիի բանտը կը գտնուէինք տասնեակներով Հայեր, Կեսարացի, Չորուսցի, Մարդուանցի, Հաճի գիւղացի... Ամէնքս ալ դատավարութեան կ'ապաստէինք, որը սակայն ամիսներով կը յետաձգուէր, քանզի Ապէտին փաշա կը ջանար համոզել Երջուզի այսպիսի անպատուաբեր դատավարութեան մը առջեւն առնուլ։ Օր մըն ալ տարաձայնուեցաւ թէ Սեբաստիայէն ալ չղթայալապ երեք բանտարկեալներ բերուած են մեր բանտը, Կէմէրէկցի Գալուստեան և Յակոբ Պահլաւ, և Կիւրինցի Թորոս Ծառուկեան։ Օրերով աշխատեցանք ստուգել թէ չիտա՞կ է արդեօք, մինչեւ որ կաշառքով, եւն. ստուգեցինք իրողութիւնը Կաթողիկոսներէն։ Այսպիսով բանտարկեալներու տրամադրութեան տակ գտնուած բոլոր միջոցները գործածեցինք, ծակերէ, պատուհաններէ, աչքի ունքի ակնարկներով և ձեռքի շարժումներով իրար հասկնալու, հասկցնելու։ Այդպէս ընելու բաւական պատճառ ալ ունէինք, քանզի մեզի դէմ բերուած ամբաստանութեանց մէկն ալ այս էր թէ Գալուստեան խոստովանած էր որ մենք Կէմէրէկ այցելած ժամանակնիս յորդորած էինք զիրենք որ զէնք դնեն և հարկահաւաքներուն դիմադրեն։ Ուստի ընականաբար անհամբեր էինք ստուգելու իր իսկ բերնէն թէ ի՞նչ էր իրողութիւնը այս տարաձայնութեանց։ Օրեր անցնելէն վերջը հազորդակցութեանց խոստովութիւններն ալ մեզմացան և կրնայինք ազատաբար իրարու քով դալ հազորդակցելի խօսակցելի, և կենակցելի բանտին աղտոյի կեանք

քովը և իրարու գլխէն անցածը պատմել: Միայն այն ատեն հասկցուեցաւ թէ ինչպէս Սըվազի բանտը գտնուած միջոցին սպառնալիքով և աղատութեան խոստումով ստիպած են զինքը ըսել թէ մեր Կէմէրէի այցելութեան ժամանակ քաջալերած ենք զիրենք զէնք առնելու և հարկահաւաքներուն դիմադրելու, եւն: Կ'ըսէր թէ իրեն ըսուած էր որ մենք Եւրոպա անցած էինք և խորհելով թէ ատկէ մեզի վնաս մը չի կրնար հասնիլ, պարագայ տուելով այդպիսի բան մը ըսած էր միամտաբար: Բայց ստիպումի տակ այսպիսի թուրութիւն մը ցոյց տուած ըլլալուն վրայ շատ կը ցաւէր և խղճին վրայ ծանր բեռ մը կ'ըզար, զոր ջանացիւք ըստ կարի թեթեւցնել, վստահացնելով որ ատկեա մեծ կարեւորութիւն մը չունի: Հրապարակային դատավարութեան ժամանակ ալ որոշապէս հերքեց Սըվազի իֆատէն և բողոքեց թէ ստիպումի տակ խլուած էր այն իր բերնէն:

Բանտին մէջ ամիսներ մնացինք միասին և պատեհութիւն ունեցայ կրկին տեսնելու թէ Գալուստեան մնացած էր միշտ նոյն միամիտ, հեզ ու խոնարհ քրիստոնեան, ճշմարիտ Իսրայէլացի մը, Աստուծոյ և արդարութեան վրայ ներքին խոր համոզումով, մարդը, որուն վրայ ազդեցութիւն չունին արտաքին անսպաստ պարագաներ: Մահուան դատավճիռը լսելէն վերջն ալ նոյն անխռով դէմքով, փայտը չըթանց վրայ, համբերութիւն և համակերպութիւն կը քարոզէր և քաջալեր կը հանդիսանար իր օրինակովը: Այսպէս մնացինք մինչեւ մեր բաժանման օրը, երբ վերջին «միասնաբար» մը զատեց զմեզ իրարմէ, ան Աքեա, և մենք Գայսեան էֆ. Ի հետ՝ Սուլթանի հրամանով ու ծախքով՝ Եւրոպա անցանք, չգործած մեղքերնուս աղաչխարանքը քաշելու: Տարիներ անցան, ու երբ մեր սպասած ազատութիւնը, որուն համար փոքր ի շատէ տառապեցանք և ըստ կարեաց սատարեցինք, չակնկալուած կերպով և չի կարծուած կողմէն ծագելով յոյսեր ներշնչեց վերստին ղիրար տեսնելու: Իր վաղահաս մահը արդարեւ ցաւալի կորուստ մըն է ամէնուն համար, որ զինքը հեռուէն կամ մօտէն ճանչցան, սիրեցին ու յարգեցին, և որոնց ամէնուն հետ մենք ալ հանգիստ կը մաղթենք իր ոսկրներուն:

ՁԻԿՂԵԼ, ԼՈՆՏՈՆ

Կ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՀԱՅ ԿԵԼԵԳԻՆ

Հայ եկեղեցին «Գրիգորեան» է եղեր: Պետական խորհուրդը իրերու այս կացութեան մէջ շատ ձախող որոշում մը տուաւ: Հայ ժողովուրդը իր

սիրտէն հոսող արեան հոսանքը կասեցնելու միջոցին, հաւասարութեան, արդարութեան և եղբայրութեան այս դարուն մէջ, Պետական խորհուրդը Հայ անունն անգամ ջնջել կ'ուզէ իր ցանկէն: Յաւակն այն է որ Պետական խորհուրդոյ անդամները, որոնք ամէն տեսակ օրինազիծեր կը պատրաստեն, իրենց մէջ չեն ունեցած անձ մը, որ Հայ Եկեղեցւոյ գոնէ ուղիղ անունը գիտնար: Ասոր բուն պատճառը անշուշտ Պետական խորհուրդոյ անդամներուն Հայ Եկեղեցւոյ նկատմամբ ունեցած տգիտութենէն աւելի նոյն խորհուրդին մէջ ուսեալ Հայուն մը չգոյութիւնն է: Ընդհանուր Օսմ. Կայսրութեան համար օրէնքներ պատրաստող մարմնոյ մը մէջ ինչո՞ւ չգտնուին բոլոր ազգերէն ներկայացուցիչներ, որպէս զի անոնք ի հարկին գոնէ իրենց համայնքներուն անունը յիտակ յիշատակելու չափ թելադրութիւն մը ընեն այս ժողովին: Օսմ. հատուածներէն որեւէ մէկը այսչափ անտեսելէն և վիրաւորելէն ի՞նչ օգուտ կամ շահ ունի Կայսրութեան Պետական խորհուրդը: Հայ Եկեղեցին «Գրիգորեան» է եղեր. ո՞ւսկից ալ հնարեցին այս օրէնագէտ մարդիկ այս կողումը: Արդեօք մեր պատմական գիրքերուն կամ եկեղեցական մատենաներուն մէջ գտան այս յորջորջումը: «Ողբամ զքեզ, Եկեղեցիդ Հայաստանեայց», որ բռնակալութիւնը քու աշխարհաբան իմաստող կրճատեց և «Հայ Եկեղեցւոյ» վերածեց քեզ և այժմ սահմանադրական դարուն մէջ այդ աշխարհաբան իմաստող ալ կ'ուզեն քեզմէ կորզել և ինչպէս «Յակոբիկները» իրենց եկեղեցին ունին, այնպէս ալ քեզ, «ով Հայաստանեայց առաքելական Եկեղեցի», պարզապէս «Գրիգորեան» կ'ուզեն դարձնել, պաշտօնապէս իրաւունք տալով այն բոլոր անձերուն որոնք Հայերը նախատելու և կամ ազանդաւոր սեպելու համար այսպէս կ'անուանէին զանոնք: Զարմանալի է այս երեւոյթը: Ինչո՞ւ այսքան հակաիրանք «Հայ, Հայաստան, Հայ Եկեղեցի» եւն արտայայտութիւններուն դէմ: Յոյնը, Պուլկարը, Ասորին, Քիւրտը, Լազը, Արապը ինչո՞ւ իրենց երկրին և ազգին անունը կարենան ազատ գործածել և միտքերուն այնքան չփոթութիւն և յուզում չի պատճառէ, իսկ Հայ և Հայաստան բառերը այդքան սոսկում ազդեն պաշտօնական շրջանակներուն և ամբոխին: Համիտեան բռնակալութեան ժառանգութիւն մը չէ՞ այս Միջին այժմեան կառավարութիւնը չուզե՞ր վերջ մը տալ այս Համիտեան եղբայրասպան ձգտումներուն և ազգերու կատարեալ համերախութիւն ձեռք բերել հաւասարութեան հիման վրայ: Արդեօք այս երկրին մէջ կա՞յ Հայէն աւելի անկեղծաբար սահ-

մանադրասէր տարր մը, որ առանց որեւէ բաժանական դադափարներու Օսմ. կայսրութեան բարորութեան և ծաղկման ջերմագէտ փարի: Ինչո՞ւ այս ժողովուրդին դեռ անվստահութեան զգացումներ չնշել, անոր պատիւը, կեանքն ու գոյքը կողոպտողներուն օրինակելի պատիժը չտալով և արդարութեան հզօր ձայնը պետութեան բոլոր հեռաւոր անկիւններու մէջ հնչեցնելով: Այլ բաւական է որքան կոտորուեցաւ Օսմ. կայսրութեան այս աշխատասէր հատուածը, ինչո՞ւ քաջալերել լափող մարտիները: Ատանան փորձաքար մըն է և դաս մը բոլոր միւս նահանգներուն: Եթէ հոն արդարութիւնը ո՛չ թէ ձէվատ պէյի կամ Մուսթաֆա Ջիհնիի հասկցածին, այլ արդարութեան պէս գործադրուի, այն առեւն ոչ միայն Հայերու այլ և ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին առջեւ, Օսմ. պետութեան վարկը մեծագէտ պիտի բարձրանայ և Նոր Թուրքիոյ ապագան ալ շատ յուսատու պիտի ըլլայ: Հակառակ պարագային ո՛չ միայն Հայերը չպիտի հաւատան սահմանադրական եղբայրակցութեան, հաւասարութեան, արդարութեան և համերաշխութեան գաղափարին, այլև բոլոր Գրիստոնեայ և ոչ-Գրիստոնեայ տարրերուն միջեւ, իրենց աչքերուն առջեւ կատարուած երեւոյթի մը հետեւանքով, անվստահութիւնը բոյն պիտի դնէ և ազգայնական պայքարը բուն և ցաւալի հանգամանք մը պիտի առնէ, որ նորածին Թուրքիոյ ապագայ զարգացման տեսակէտով ալ խափանարար պիտի ըլլայ: Կ'արժէ՞ այս հսկայական վտանգին ենթարկել պետութիւնը պաշտպանելու կամ մաքրադործելու համար քանի մը ապիկար բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, որոնք Ատանայի կոտորածներուն բուն պատասխանատուներն ու կազմակերպողներն են: Պէ՞տք է և կամ կարելի՞ է համապետական շահեր զոհել անձնական հաշիւներու:

Շատ կը ցաւինք որ մեր պետական պաշտօնեաներէն ոմանք դեռ իրենց հին ոճի ազդարարութիւնը, զոր այժմ ազդադաւուրութիւն կարելի է համարել, կը շարունակեն: Այսօր այլեւս որեւէ տարակոյս չի կրնար ըլլալ որ Ատանայի զոհերուն թիւը 20,000է աւելի է: Կեդրոնական կառավարութիւնը դեռ իր յետադէմ վալիներուն խօսքին թաղարձակ հաւատք ընծայելով կը յայտարարէ թէ Ատանայի և շրջակայից մէջ սպաննուածներուն թիւը 4,000ը չանցնիր և ասոնք ալ մեծ մասամբ Մահմետականներ են: Օսմ. կառավարութեան արտասահմանի ներկայացուցիչներն ալ իրենց յայտարարութիւններով ազգայնական խնդիր կը յարուցանեն Հայ-Գրիստոնեան բաժնելով Խալամ կոտորողներէն և աւարառուներէն և ամբողջ պատասխանատուութիւնը Հայերուն վրէժը բեռնել կ'ուզեն:

Կառավարութեան ներկայացուցիչները այսպիսի յայտարարութիւնները որո՞ւ կ'ուզեն կլեցրնել, պաշտօնական և անպաշտօն Եւրոպայի թէ մեղ, Համիտեան շրջանի այս արարքները չէ՞ն որ վարկաբեկ ըրին Թուրք կառավարութիւնը ամբողջ

Եւրոպայի առջեւ և ազդերու անկեղծ համերաշխութեան հիմերը քանդեցին և զանոնք իրարու հետ ոխերիմ թշնամի դարձուցին, քանի որ Խալամ տարրը դիտէր թէ ան միշտ արտօնեալ է և Գրիստոնեան թէ ինք միշտ հալածեալ և յանցաւոր է կառավարութեան առջեւ: Զէ՞ որ Եւրոպական բուր տէրութիւնները իրենց ներկայացուցիչները ունին դէպքի վայրին վրայ, որոնք մեր փաշաներէն շատ աւելի հմուտ և տեղեակ են աղէտքին բոլոր մանրամասնութեանց, փնտնելու քանակութեան և պատասխանատուներուն: Կրնա՞ն անոնք մեր յայտարարութիւններուն հաւատալ, երբ իրենց հիւպատոսներն ու սպանները մանրամասն տեղեկագիրներով կը պարզեն անուր իրողութիւնները բոլորովին տարբեր ձեւով, երբ Եւրոպական թերթեր շարունակ ահարկու մանրամասնութիւններ կը հաղորդեն Ատանա գործուած վայրադ խժոժութեանց վրայ, որոնց նմանը գրեթէ չենք լսած նոյն իսկ նահատակ ազդերու հին և միջնադարեան պատմութեանց մէջ: Ի՞նչ չա՞ռունք մենք մեղ իտալիով, չէ՞ որ երբ մենք լսենք, քարերը պիտի աղաղակեն: Մեր ժէճն Թուրք եղբայրները, որոնք Հայերը կը ներքողէին իրենց ազատութեան համար տուած անթիւ զոհերուն համար և անոնց դժբախտութեան միակ պատճառը Համիտեան բռնակալութիւնը կը համարէին, ինչո՞ւ չառն Ատանայի վայրագութեանց ենթակայ Հայերուն ամէն զոհացում, Օսմ. պետութիւնը ազատելու համար միջազգային վարկաբեկութենէ և ներքին անվերջ երկպառակութենէ: Արդեօք անոնք չէ՞ն տեսնու որ պաշտօնէութիւն մը, որ կոտորածները կազմակերպած է և կամ անոր համամիտ զսնուած է, չի կրնար բնաւ վստահելի ըլլալ, և այդ մարդկային արիւնով պղծուած մարդոց ձեռքով եղած ամէն քննութիւն միայն ստապատիր դաւադրութեանց ժողովածու մը կ'ըլլայ և ոչ երբեք ճշմարտութիւն: Պատկարազմական ատեանը և Բնիկ յանձնաժողովը իրենց տրամադրութեան տակ տեղական արիւնաբու պաշտօնէութենէ բոլորովին տարբեր անձեր պէտք է ունենան ճշմարտութեան իրազեկ ըլլալու համար և բնաւ չվախճան մոլեռանդ ամբոխին կամ կնիկներու սպառնալիքներէն: Հայերը յանցաւոր հանելու համար բռնի կերպով պաշտօնական ստորագրութիւններ և այլ նման Համիտեան ոճով արարքներ բացարձակապէս նախաւոր են Օսմ. Մահմետական կառավարութեան:

Դեռ բացարձակապէս չենք համոզուած թէ Ատանայի դէպքին քննութիւնը միակողմանի պիտի ըլլայ: Բայց կան շատ մը պարագաներ որոնք այսպիսի յոռի տրամադրութիւններու առիթ կ'ընծայեն: Մենք կը յուսանք որ ի չա՞ռ Թուրք և Հայ տեւական եղբայրակցութեան՝ Ատանայի խնդիրը անաշտութեամբ և արդարութեամբ լուծուի և ի վերջոյ պետութեան արտաքին և ներքին շահերու գիտակցութիւնը յաղթանակող հանդիսանայ և արդի դէպքը ազատուի ամէն տեսակ արատէ և քիծէ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ

ՕՍՄ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ՀԹ. ՆՅԻՊ (Մայիս 29). Ատեանը բացուեցաւ ժամը իբր 5ին: Նախորդ նստի ատենագրութիւնը վաւերացուեցաւ և դիւանական թուղթեր կարգացուեցան: Պատերազմական գործերու յանձնաժողովին ղրկուեցաւ զինուորականներու հանգըստեան թոշակի կանոնադրին վերաբերեալ Վարչապետական գիրք մը Պատերազմական նախարարութեան մէկ տեղեկագրին և Պետական Խորհրդոյ կողմէ պատրաստուած օրինական տրամադրութեան մը հետ: Պաշտօնատուներու վերակազմութեան և Էլեմտացոյցի յանձնաժողովներուն ղըրկուեցաւ Վարչապետական ուրիշ գիրք մը, որով կը ներկայացուին Մեծ Սպարքոսութեան, Պետական Խորհրդի, Հանրօգուտ և Ելեմտական նախարարութիւններու, Տէֆթէրհանէի, Հիճաղի երկաթուղիի վարչութեան, հաշուակալութեան դիւանի և Մաքսային վերատեսչութեան պաշտօնէութեան վերակազմուցուցիւ, 2,178 հոգի և ամսաթոշակ 23,076 ոսկի, մինչդեռ նախորդն էր 3,510 և 32,386: Առեմեայ ելեմտացոյցի յանձնաժողովի տեղեկաբեր ձաւիտ պէյ կարգաց Շերակոյտի ելեմտացոյցի յանձնաժողովին հետ համաձայնութեան մը նկատմամբ տեղեկագիրք մը, որով կը յայտարարուի թէ Շերակոյտը սկզբամբ ընդունած է Ապրիլի թոշակներու զեղչին նկատմամբ Երեսփոխորդութեան, թէ արդէն սկիզբէն ծանուցուած է որ ընդհանուր ելեմտացոյցին մէջ ընդունելի յաւելումներ Ապրիլի, Մայիսի և Յունիսի թոշակներուն համար ալ պիտի դօրեն, կը մնայ միայն հանգստեան թոշակի մեծագոյն սահման մը որոշող կանոնագիրք մը ձեռք բերել: Մինչեւ որ այդպիսի կանոնագիրք մը վաւերացուի՝ յարմար կը դատուի մինչեւ 5,000 դահ. հասնող հանգստեան թոշակները վճարել, աւելի բարձր թոշակներու վճարումը յետագայ, և եթէ այս կերպով ալ Շերակոյտը չհամաձայնի, հանգստեան և անպաշտօն վիճակի թոշակները ելեմտացոյցէն հանել և համաձայնութեան տարբեր կերպ մը գտնել: Ժողովը նոյնութեամբ որդեգրեց այս որոշումները: Նմանապէս որդեգրուեցաւ նոյն յանձնաժողովին ուրիշ մէկ որոշումը, որով կ'ուզուի Յունիսի առեմեայ ելեմտացոյցին մէջ մուծանել դաղթականներուն դրժիք գնելու համար ընդհանուր ելեմտացոյցին մէջ նշանակուած 9 միլիոն դահ. վարկը: Եանձնաժո-

ղովին երրորդ տեղեկագիրք, որով կը յանձնարարուի ընդունել Ատանայի և Հալէպի նահանգներուն մէջ պարտքերու վճարման պայմանաժամը երկարելու կառավարական առաջարկը, ժողովին կողմէ անմիջապէս ընդունուեցաւ Ատանայի նկատմամբ, իսկ Հալէպի նկատմամբ նախապէս պէտքը ստուգելու պայմանով: Զորքորդ տեղեկագիրք, որով կը յանձնարարուի հանդուցեալ Րէֆիգ պէյի մօր ամսականին վրայ 500 դահ. եւս աւելցնել, առաջին կնոջ 2,000, իսկ երկրորդին 1,500 դահ. ամսաթոշակ յատկացնել, միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ: Ընդունուեցաւ նաեւ յանձնաժողովին առաջարկը, որով կ'ուզուի առայժմ Օրիէնթ Պանքի և Օսմ. Պանքայի՝ տոկոսով հանդերձ վճարել կառավարութեան մէկ միլիոն ոսկիի պարտքը Աւստրիայէ դանձելի դրամով: Ժամ մը դադարէ ետքը նիստը վերսկսաւ: Նախ քանի մը թաղիրներ ի նկատ առնուեցան: Ապա կարգը եկաւ պաշտօնատուներու վերակազմութեան կանոնագրին ընդութեան: Տեղեկաբեր ձաւիտ պէյ երկարօրէն բացատրեց յանձնաժողովին նպատակակէտը և երեք դասակարգի բաժնեց այն մարդիկը՝ որոնք անպաշտօն պիտի մնան. 1) Այնպիսիներ որոնք առեմեայէս պիտի արձակուին և ապագային պաշտօնի պիտի կոչուին, երբ յարմար առիթը ներկայանայ, 2) այնպիսիներ որ գէշ անցեալ ունին և 3) ծերեր ու բացարձակապէս անկարներ: Թերուզէմ ընդհանուր վիճարանութեան մը ետեւ բուն քննութիւնն սկսաւ և առաջին երկու յօդուածներուն քննութիւնը բաւական համարուեցաւ:

Զ. ՆՅԻՊ (Մայիս 31). Ատեանը բացուեցաւ ժամը 4.45ին: Նախորդ նստի ատենագրութեան վաւերացումէն ետքը դիւանական թուղթերու ընթերցումն սկսաւ: Երկրագործական յանձնաժողովին ղրկուեցաւ մարախներու ջնջման կանոնագիրք մը զայն ներփակող Վարչապետական գրին հետ, ելեմտացոյցի յանձնաժողովին՝ Շերակոյտի պաշտօնագիրք մը, որով կ'ուզուի 12,000 դահ. իջեցնել պալատան առաջին քարտուղարին և առաջին սենեկապանին յատկացուած ամսաթոշակները, ներքին գործերու յանձնաժողովին՝ Շերակոյտի ուրիշ պաշտօնագիրք մը, որով կ'ուզուի կարգ մը բարեփոխումներու ենթարկել հանրային գումարումներու կանոնագիրքը, հաւաքման վայրին Խորհրդարանէն հեռաւորութեան չափը աւելցնելով և նոյն արգելքը պալատան համար ալ սահմանելով, հաւաքման վայրին որոշման նկատմամբ տրամադրութիւն մը աւելցնելով, եւս Վարչապետական գիրք մը և զինուորագրութեան ներփակ կանոնա-

գիրը պատերազմական յանձնաժողովին յանձնուեցան: Ապա կարգապահեցաւ Ատանա զրկուած երեսփոխաններուն, Եռասուֆ Քէմալ պէյի և Յակոբ Պապիկեան էֆ.ի, մէկ հեռագիրը, որմէ կ'իմացուի թէ Ատանա ժամանած և քննութեան ձեռնարկած են: Որոշուեցաւ, յանձնաժողովներու գործերուն շատնալուն պատճառով, չորեքշաբթի օրեր ընդհ. նիստ չգումարել և միայն յանձնաժողովի գործերով զբաղիլ: Ապա սկսաւ պաշտօնատուններու վերակազմութեան կանոնադրին քննութիւնը: Երրորդ յօդուածը յանձնաժողովին զրկուեցաւ բարեփոխման համար: Ժամ մը դադարէ ետքը նիստը վերսկսաւ: Զորքորդին դէմ առարկութիւն չեղաւ: Հինգերորդին նկատմամբ ունէ բարեփոխում չընդունուեցաւ: Վեցերորդը և եօթներորդը զրկուեցան բարեփոխման համար: Ութերորդը և իններորդը ընդունուեցան: Յաջորդ երեքը միացուեցան: 13րդը յանձնաժողովին զրկուեցաւ բարեփոխման համար: Մնացեալ չորսը նոյնութեամբ ընդունուեցան, բացի 16րդէն, որ պիտի բարեփոխուի: Երկրորդ ընթերցումը ըստ կանոնի տեղի պիտի ունենայ յառջիկայ երկուշաբթի:

ՁԱ. Նէսի (Յունիս 1). Ատեանը բացուեցաւ ժամը 5.10ին: Նախորդ նստի ատենագրութիւնը վաւերացուեցաւ: Ատենական թուղթերը կարդացուեցան և հետեւեալ անօրինութիւնները եղան: Ելեւմտացոյցի յանձնաժողովին զրկուեցաւ Վարչապետական գիր մը, որով կ'ուզուի փութացնել բանտերու, դեղօրէի, դատապարտեալներու առաքման և ճամբու ծախքերու վարկերուն վաւերացումը: Ստիպողականութեան որոշմամբ հանրագումար գործերու յանձնաժողովին զրկուեցաւ Վարչապետական ուրիշ գիր մը Հանրագումար գործերու նախարարութեան օրինագիծին հետ, որով կ'ուզուի նոյն նախարարութեան ի հաշիւ 3,990,900 ռսկի փոխառութիւն մը կնքել՝ երեք տարուան մէջ պետութեան հարստութեան բնական աղբիւրները չահագործելու, ճամբաներ, ջրուղիներ, եւն. շինելու, երկրագործներու սերմնացու բաժնիւր, երկրաշտիւկի վարժարանը մատակարարելու և Եւրոպա ուսանողներ զրկելու համար: Երկրագործական յանձնաժողովին յանձնուեցաւ Վարչապետական ուրիշ գիր մը իր ներփակեալներով, որոնք էին Անտառներու, եւն. նախարարութեան կողմէ պատրաստուած օրինագիծեր նկատմամբ երկրագործութեան և քաղաքային ու անասնաբուժական գործերու վարչութեան: Յետոյ վաւերացուեցաւ էտիրնէի հանգուցեալ երեսփոխանին յաջորդող Ֆայիդ պէյի ընտրական տեղեկագիրը:

Պաշտատի կուսակալութեան մէջ Քեաղիմիյէի անմշակ հոգերը 10 տարի մշակելու և ծաղկեցնելու խնդրագրի մը նկատմամբ հանրագումար գործերու յանձնաժողովէն զրկուած տեղեկագիր մը որոշուեցաւ կառավարութեան վերադարձնել իբրեւ գործ մը, որ ժողովին չպատկանի: Ուրիշ տեղեկագիր մը, որով նոյն յանձնաժողովը կ'առաջարկէր Օսմ. անկախութեան տարեդարձի օրը, Յնվ. 14/27, չտանել, այլ միայն Օսմ. Սահմանադրութեան վերահաստատման տարեդարձը (Յուլ. 10/23), ընդունուեցաւ և որոշուեցաւ կառավարութեան յանձնարարել որ ըստ այնմ օրինագիծ մը պատրաստել: Կարգը եկաւ մամուլոյ կանոնադրի վերջին ընթերցման, որ սակայն յետաձգուեցաւ, վասն զի բարեփոխման վերաբերեալ աշխատութիւնները դեռ չէին աւարտած յանձնաժողովին մէջ: Կարգացուեցաւ Ծերակոյտի պաշտօնագիր մը, որով կը ծանուցուէր թէ եռամսեայ ելեւմտացոյցին նկատմամբ Ծերակոյտը համաձայն է Երեսփ. Ժողովին, բայց Սահմանադրութեան 118րդ կանոնին անհամաձայն կը գտնէ այն որոշումը, որով կ'ուզուի 5,000 Է. Լ. Ե. հանգստեան և անպաշտօն վիճակի թոշակ չվճարել մինչև որ այդ կարգի թոշակներու մեծագոյն սահմանը որոշող կանոնը չհաստատուի: Հոս սկսաւ յոյժ հետաքրքրաշարժ վիճաբանութիւն մը թէ երկու ժողովներէն որո՞ւն է բարձրագոյն իրաւասութիւնը: Ի վերջոյ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ ճաշիկտ պէյի առաջարկը Ծերակոյտին անմիջապէս զրկելու թէ Երեսփ. Ժողովը խստիկը պնդէ իր սա որոշման վրայ: Ճիշտ՝ Ելեւմտական դանձնէն, թէ՛ հանգստեան թոշակի սնտուկէն վճարելի թոշակներու համար առ այժմ 5,000 դահ. պիտի վճարուի առ առաւելն: Սակայն երբ մեծագոյն սահման մը որոշուի, այդ որոշումը գործադրելի պիտի ըլլայ անցեալ ամիսներու համար ալ: Յետոյ Սահմանադրութեան վերաքննութեան յանձնաժողովին յղուեցաւ Վարչապետական գիր մը օրինական տրամադրութեան մը հետ, որու համաձայն, երբ երեսփոխան մը նախարարական խորհրդական ընտրուի, պիտի չկորսնցնէ իր երեսփոխանական հանգամանքը: Նիստը վերջացաւ ժամը 7ին, յետոյ յանձնաժողովի գործերով զբաղելու որոշմամբ:

Մայրաքաղաք. Շաբաթ Պատերազմական պաշտօնատան հրապարակին մէջ հանդէսով կարդացուեցաւ Կայսեր առաջին հրովարտակը բանակին ուղղուած: Յատկապէս պատրաստուած պարզ ու ճաշակաւոր բովի մը շուրջ մեծ քառանկիւն մը կազմած էին բանակին այլեւայլ մասերուն ներ-

կայացուցիչները իրենց սպաներով և հրամանատարներով, Զորակազմներէ զատ ներկայ էին նաև զինուորական բժշկական և երկրաչափական վարժարաններու աշակերտներ: Հրովարտակը կարգաց առաջին զօրաբանակի հրամանատար Մահմուտ Մուխթար փաշա: Հանդէսը փակուեցաւ զօրանցով: Ապա նոյն արարողութիւնը կրկնուեցաւ Ծովային պաշտօնատան առջեւ, ուր համախմբուած էին ծովային զօրքերը և ծովային վարժարաններու աշակերտներ: Դաւառային այլևայլ կեդրոններէ ալ լուրեր կու գան թէ նոյն օր հանդիսաւորապէս կարգացուած է նոյն հրովարտակը, որու պատճէնը զրկուած էր բանակի հրամանատարներուն: — Գասթէմուսիի և Էնկիլբիւրի պատուիրակութիւնները, որոնք եկած էին չնորհաւորել Կայսեր զահակաւութիւնը, ունկնդրութեան ընդունուեցան: Նոյն նպատակով ուրիշ պատուիրակութիւն մը եկաւ Իզմիրի կուսակալութենէն: — Կիրակի Վալաթի արտօնատէր Տէրվիշ Վահտէթի մայրաքաղաքս բերուեցաւ և խտրու կը հարցաքննուի: — Կայսեր զահակաւութիւնը Եւրոպական տէրութիւններու պաշտօնապէս ծանուցանելու համար կազմուած պատուիրակութիւններէն մին (Թէվֆիգ փաշա, Դաքիլէ էֆ. Նորատունիկեան և Սալիլ փաշա) երեքշաբթի մեկնեցաւ դէպ ի Վիէննա, Պերլին, Լանտն, Սթոքհոլմ, Լապէ, Բոփշնակ, Պելկրատ, Պուքէշ և Չէթինսէ, միւսն ալ (Ղազի Մուխթար փաշա, առաջին սենեկապետ Լուսթֆի պէյ և Սաթի փաշա) յաջորդ օրը: — Նոր կամուրջին չնուրբանը Նիւրնպէրի գործարանի մը յանձնուած է 200,000 ոսկիի սակարկութեամբ: — Հրամայուեցաւ զաւառային բոլոր յետաշրջականները Պոլսի զրկել պատերազմական ատեանին յանձնելու համար: — Գահնկէց թագաւորը ստորագրած է թուղթ մը, որով կառավարութեան կը յանձնէ 1,080,000 ոսկի, զոր ունի մայրաքաղաքիս դրամատուններէն երեքին մէջ: — Փախստական երեսիրտան Րիզա Նուր մայրաքաղաքս վերադարձաւ և կը շարունակէ իր պաշտօնը: — Գետմիլ փաշա կը հերքէ թէ իր հրամարումէն ետեւ ունէ գումար առած է դահնկէց թագաւորէն:

Նահանգներ. Էրզրումի նոր կուսակալ Ճէլալ պէյի պաշտօնը հաստատուեցաւ Կայս. Իրադէով: Սասունի դայմադամ անուանուեցաւ Բանիէի նախկին դայմադամ Լուսթֆի էֆ.: — Նոյն Ֆրանսի Գրէտէ կ'ըսէ թէ Ալպանիան ամբողջովին դրաւելու համար առաջարկուել է 40,000 զօրք զրկել հոն: — Պատերազմական նախարարութիւնը հրահանգ տուաւ Բ. զօրադաշտին հինգ փաշա հետեւակա-

զօրք զրկել Դամասկոս, այդ քաղաքին մէջ բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: — Լէվանթի Հերբէրի հետադրուած է Մայիս 30 թուականով թէ Լիւրանի կառավարիչ Եուսուֆ փաշա Ֆրանքոյի տունը ուժանակով քանդուած է: Մարդու զոհ չկայ: — Ըստ Լ. Թիւրքի Ներքին գործոց նախարարութիւնը, զեկոյց մը զրկելով Ատանայի քաղաքական և զինուորական իշխանութիւններուն, կը հրամայէ օրէնքին տրամադրութիւնները գործադրել, առանց կարեւորութիւն տալու սպանալիքներու: — Ատանայի զօրանոցին հրապարակին վրայ Մայիս 24ին մեծ զօրանցք մը տեղի ունեցաւ: Ներկայ գտնուեցան Պատերազմական Ատեանի նախագահն ու անդամները և ուրիշ պաշտօնատարներ: Օսմ. Բոմբիթի անդամ հարկւրապետ Ճէմիլ պէյ զօրքերուն հազորդեց Բումէլի բանակին ողջոյնները: Ատանայի մէջ երեք տեսնուած չէր զինուորական այսքան մեծ ոյժի մը ներկայութիւնը: — Պատերազմական նախարարը զաւանդներու զինուորական իշխանութեանց հետադրուած հազորդեց պատճէնը խաթմը Հիւմայունին որ հանդիսաւոր արարողութեամբ կարգացուեցաւ Պատերազմական և Ծովային պաշտօնատանց մէջ, և հրամայեց զայն հանդիսաւորապէս կարգաւ զինուորականներուն: — Թանկ կ'ըսէ թէ Իսկիւլպի հրամանատար Համաթի փաշա ընդ հսկողութեամբ Իսկիւլպէ Սէլանիկ տարուած է իբրեւ յետաշրջական և հարցաքննութեան ենթարկուած է: — Կ.պոլսոյ Ֆրանսական դեսպանատան Ձէյթունի նկատմամբ չրջած զրոյցներուն վերաբերեալ հարցման պատասխան տրուած է թէ ունէ դէպք չէ պատահած հոն և խաղաղութիւն կը տիրէ: — Մէրսինէ և Իսքէնդերունէ գրուած է Պատրիարքարան թէ հոն զրկուած Հալի յերէն թերթերը կառավարութիւնը, փոխանակ առանց տէրերուն յանձնելու, կը պատուէ ու կ'այրէ: — Պիթիսի կուսակալը կը հետադրէ թէ Սելվո Բիսո աւաղակախումբին դէմ զինուորական խիստ հետապնդում կատարուած է և անոր կողմուտին կարեւոր մէկ մասը ետ առնուած է: — Եաքվէի մէջ (Ալպանիա) երեւան հանուեր է խռովարարական ընկերութիւն մը «Համիլիէ» անուն: Պատժական դատարանին նախագահը կը նախագահէ, կ'ըսուի, այդ ընկերութեան Թիւրքայեան և թէ՛ նոյն մարմինը կազմող 24 հոգի Սէլանիկի զինուորական ատեանին զրկուել են ընդ հսկողութեամբ:

Աւետ. Ժող. Բ. Դանէն Ազգապետարան հասաւ պաշտօնագիր մը, որով կը ծանուցուի թէ Վեհ. Սուլթանը մեծ գոհունակութիւն զգացած է չնոր-

հաւորական հեռագրէն, զոր Աղեքսանդրիոյ Աւետարանականներու քարոզիչ Պատ. Գրիստափոր Ճէճիզեան զրկած էր Ն. Կ. Վեհափառութեան դահաւալութեան սովորով: — Գրասէրներու ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք էտկար Փօի Ագաւազին թարգմանութեան վրայ, զոր մեր վաղեմի բարեկամներէն մին աղնիւ քմահաճոյքն ունեցած է Ս. Ե. Բ. Ե. Բ. ընթերցողներուն տալու:

Հայ Ժող. Վեհ. Կայսրը շնորհակալութիւն յայտնած է Եգիպտացեան Հայերուն որոնք շնորհաւորած էին իր գահակալութիւնը: — Վեհ. Հայրապետը անյետաւ հինգշաբթի Ինձէեան Արմենակ սարկաւազը վարդապետ ձեռնադրեց և անուանեց Տ. Մատթէոս: Կիրակի Բերայի Առ. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ պատարագեց Կաթող. հրաւիրակներէն Գարեգին Արքայսկ. Սաթուհեանց, և արժանաւայել չքեղութեամբ Վեհ. Հայրապետին մատուցուեցան Կաթողիկոսական դաւադանն ու խաչը: Հրաւիրակները պարագային յարմար ուղերձներ խօսեցան, Իզմիրեան Հայրիկը յուղուած չեշտերով նկարագրեց Հայ Եկեղեցիին խաչեալ վիճակը և հաւաստեց թէ այն խաչը պիտի ըլլայ նաև Հայուն ազատագրութիւնը: — Վեհ. Կաթողիկոսը, եկղեկ. կարգ մը առկա գործերու համար փափաքելով քանի մը օր աւելի կենալ Պոլիս, Ռուս դեսպանին հարցուց թէ կարելի չէ՞ օր Յունիսի սկիզբները ժամանէ Առ. Փեթրոսպուրկ: Դեսպանը այս մասին Զարին հրամանին դիմեց, որ ժխտական եղաւ: Ն. Վեհափառութիւնը բացարձակապէս հերքեց սա տարածայնութիւնը թէ ինք դեսպանին միջոցով Ռուսիոյ պաշտպանութիւնը խնդրած է Թուրքիոյ Հայոց համար: — Ազգ. Պատրիարքարանի կողմէ Հմայեակ Եպսկ., իր հետ ունենալով Շիրինեան Միհրան էֆէն, Յունաց Պատրիարքարանը դնաց շնորհակալութիւն յայտնել Յոյներու ցաւակցութեանն համար: — Վեհ. Հայրապետը երկուշաբթի ընդունեցաւ այցելութիւնը նախորդ Պատրիարք Օրմանեան Արքեպսկին, և ժամի մը չափ խօսակցեցաւ եկեղեցական և Ազգ. գործերու վրայ: — Ազգ. վարչութիւնը երկու թաղրի պիտի տայ Կառավարութեան: Միով պիտի ցուցուն Հայ զաւթականներուն վնասները և միւսով պիտի պահանջուի Էրզնէ բաղը գործածել փոխանակ Դէշլէքէն և նոյն իսկ Գիւլիսի բաղը: — Երուսաղէմի հաշուեքննիչ յանձնարարութեամբ 400 երեսէ բաղկացեալ տեղեկագիր մը պատրաստած է Երեսի. Ժողովին ներկայացնելու համար: Գէորդ Եպսկ. իր բացատրութիւնները տուած է, բայց Ղեւոնդ Վրդ. դեռ աւարտած չէ: Գրիգորիս Արքեպսկ. Վեհ. Հայրապետին մանրամասն

նօրէն բացատրեց վանքին անկերպարան վիճակը և իր տառապանքները: Ազգ. վարչութիւնը որոշած է առաջարկել Ազգ. Ժողովին որ Յարութիւն պատրիարքը ցմահ մնայ իր պաշտօնին մէջ իւրեւ պատուակալ, և Ազգին կողմէ որոշուած ներկայացուցիչ մը վարէ վանքին գործերը: — Հոսէյտայի Խաւազեան հիւսպատուը շնորհակալութեան գիր մը զրկած է Վեհ. Հայրապետին օրհնութեան կոնդակին համար, զոր Ն. Վեհափառութիւնը գրած էր հիւսպատուին: Ձէյթուն զրկուած գումարի մը համար — Մէրսինի Պատրիարքական պատգամաւորները մէջ ալոց տեղեկագրած են թէ Ատանայի նիւթական կորուստն անագին է և թէ Ատանայի չկրնար վերաշինուի: Փրիստոնեաներու բոլոր եկեղեցիները այրած են: Կուսակալը լաւ ընդունելութիւն ըրած է պատգամաւորներուն, որոնց պահանջումով 17 բանտարկեալներու շղթաները քակուած են: Մեծը դադրած է: Բանտարկեալներուն այցելութիւն արտօնուած է: Գիշերը բացօթեայ մնացած ընտանիքներ քաղաք փոխադրուած են: Երկու վատ ուստիկաններ պաշտօնանկ եղած են, և խաւամացողները Առաջնորդարան զրկուելով իրենց նախկին կրօնքին մէջ հաստատուած են: 20,000 Ժողովուրդ նպաստ կ'ընդունի, որոնց 6,000ը ազգայիններ կը կերակրեն, 8,000ը Անգղ. հիւսպատուը և 6,000ը Ամերիկեան միսիոնարներ, ու մաս մը ևս Գերմանացիք: — Մէրսինի մէջ հիւանդանոց մը բացուած է, ուր անխտիր կը դարմանուին հիւանդները: Ատանայի մէջ օրական 10-20 մահ կը պատահի: 500 վիրաւորներ կան: Հայ զիւղացիները Տարսն կը գտնուին մերկ և սնօթի: — Խարբերդի Առաջն. փոխանորդը հեռագրած է թէ Կառավարութիւնը խստիւ հրամայած է որ Ատանայի մէջ և ալլուր սպաննուած Խարբերդցիներու զինուորական սուրբերը դանձուին: — Սըվազի Առաջնորդը հեռագրով խնդրած է Տր. Տաղաւարեանէ հարցապնդել Վարչապետը թէ ի՞նչ ընելու է այն Հայուհիներուն համար, որոնք յայտարարել են թէ յօժարակամ խաւամացած են: — Անգղիացի թղթակցի մը հաշուով 23,000 կարօտեալ կայ Ատանայ, 4,500 Տարսն, 800 Մէրսին, 3,000 Լարնաքա, Կիպրոս, 1,200 Պաղէ, 5,000 Ամանոս լեռներուն գիւղերը, 14,000 Մարաշ, 11,000 Հաճըն, 3,500 Տէօրթեօլ, 3,000 Իսթրանէրուն, 4,500 Լաթաքիա: Համագումար 73,500: Պաղէի փոքրիկ եկեղեցիին մէջ 3,000 կին և մանուկ խնդուած են ոմանք վիրաւոր և ամէնը անօթի:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏԱՐԱՆԻ Ա. ՅԱՎՈՐ ԳՅՈՒՆՅԱՆ

Ֆինանսըար եղբուշու, Ամերիգան խան

ՀԱՏՈՐ ԱՐ.
ԹԻՒ 23

ԼՐԱԲԱԺՆԻ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

1909
Յունիս 7

ՕՍՄ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ԶԲ. Նիսի (Յունիս 3). Ատեանը բացուեցաւ ժամը 8ին : Ատենադրութեան վաւերացումէն ետքը Նախագահը, յայտնելով թէ անցեալ օր Մերակոյտը վշտացր է դիտողութիւններէն դորոնք Զօհրապէֆ. ըրաւ առժամեայ երկմտացոյցին վրայ խօսելու առիթով, յիշեցուց թէ Մերակոյտը երեսփ. ժողովին երէց եղբայրն է և պէտք է միշտ յարգել, և թէ արդէն Զօհրապէֆ. ալ միտք չունէր զայն վշտացնելու : Զօհրապէֆ. հաստատեց Նախագահին յայտարարութիւնը : Վարչապետական գրով մը կը ծանուցուէր թէ Հալէպի վաճառականները հեռագրած են թէ պարտքերու վճարման պայմանաժամը երկարեալ պէտք չկայ հոն և թէ այդպիսի տնօրինութիւն քննարկելու նախնայեցին վաճառականութեան, ժողովը հաւանեցաւ : Պատերազմական յանձնարարութիւն յանձնուեցաւ Վարչապետական ուրիշ գիր մը իր ներփակեալներով, որոնք էին բացը մնացած և մնալիք ոստիկաններու վերաբերեալ կանգնադիր մը և Պատերազմական նախարարութեան կողմէ տեղեկագիր մը : Նոյն յանձնարարութիւնը զրկուեցաւ Մերակոյտի պաշտօնագիր մը, որով բարեփոխումներ կ'առաջարկուէին 2 և է զօրաբանակներու և ինքնապաշտպանական պաշտօնավարութեան ու թոշակի կանոնադրին նկատմամբ : Ապա Դատական նախարարի փոխանորդը բնծ հրաւիրուեցաւ պատասխանել սա հարցապնդման թէ ինչո՞ւ մահաւժիռներու գործադրութիւնը կը յաւաքուի : Նա կարգաց տեղեկագիր մը, որով կը բացատրուի թէ դահնկէց թագաւորը ինչպէս և ինչո՞ւ կը յետաձգէր պալատի վճիռներու գործադրութիւնը և յոյս յայտնեց որ այսուհետեւ արգելքները կը վերանան : Ապա Էվգաֆի նախարարի օգնականը բնծ հրաւիրուելով հարցապնդման մը պատասխանեց թէ մզկիթներու, ևն. չնորոգուելուն պատճառը անոնց եկամուտներուն անբաւականութիւնն է և թէ ի մօտոյ նախարարը ընդարձակ տեղեկագիր մը պիտի մատուցանէ այս մասին : Այս բացատրութիւնները բաւական համարուեցան : Կարգացուեցաւ հանրօգուտ գործերու յանձնարարութիւն մէկ տեղեկագիրը, որով պէտք կը ընկերներ պատկանեալ նախարարութիւնը հարցապնդելու թէ ինչո՞ւ մինչև ցարգ հանրօգուտ ոչ մէկ ծրարքի գործադրութեան ձեռնարկուեցաւ : Որոշուեցաւ հարցապնդումը յետաձգել մինչև որ նախարարը Կ. պո-

լիս վերադառնայ : Կարգացուեցաւ օրինադիմերու յանձնարարութիւն տեղեկագիրը դահնկէց թագաւորին շարժուն ու անշարժ հարստութիւնը ցուցակագրելու, պալատները պահպանելու, կայսերադուներու դիրքը ճշտելու, ևն. ինչո՞ւ նկատմամբ, և որոշուեցաւ ընդունիլ սա որոշումը թէ Վարչապետին դրուի որ Պետական Խորհուրդը օրինադիմը պատրաստէ : Կարգացուեցաւ նաեւ արտասովոր երկմտացոյցի վաւերացումը փութացնել խնդրող Վարչապետական գիր մը : Ապա ի նկատ առնուեցաւ ներքին գործերու յանձնարարութիւն տեղեկագիրը նկատմամբ բարեփոխումներուն, որոնք Մերակոյտէն առաջարկուած են հանրային գումարումներու կանոնադրին համար : Խորհրդարանէ հետուորութեան սահմանը 2 հազարամեթրի վերածուեցաւ և նոյն արգելքը պալատան նկատմամբ ալ հաստատուեցաւ : Ընդունուեցաւ նաեւ սա տրամադրութիւնը թէ գումարումներուն ներկայ պիտի ըլլայ դատական կամ քաղաքային պաշտօնեայ մը, որ վարչական ժողովին առաջարկով կամ կարգապահութեան խանգարման պահուն պիտի խափանէ գումարումը : Նիստը փակուեցաւ ժամը 10ին :

Մայրաքաղաք. Զորքաբեր Նգիպտոսի Խափը իր զօրանաւով մայրաքաղաքս ժամանեց և ուղղակի Կայս. պալատ առաջնորդուեցաւ իր շնորհաւորութիւնները մատուցանել նոր դահակալին : Յետոյ մեկնեցաւ իր մօրը ընկալարանը, Պէպէք : Հետեւեալ օրը Բ. Դուռ եկաւ և Վարչապետին այցելեց : — Ֆրանսական դեսպան Մ. Բանպոն, որ 10 տարիէ ի վեր կը վարէր այս պաշտօնը, չորեքշաբթի վերջնապէս մեկնեցաւ մայրաքաղաքէս : — Ինը Թուրքի և 6 Հայու Ատանայի մէջ կախաղան հանման լուրը կանխահաւ կը համարուի : — Օսմանի արտօնատէր Յազըլ պէյ, որ կաթնեղբայրն է Սուլթանատին իշխանի, պատերազմական առեւտրէն անպարտ արձակուեցաւ քանի մը ուրիշներու հետ : — Ճէմիլէթի Մուհամմէտին այսուհետեւ Վուլան Ճէմիլէթի պիտի կոչուի, զի անպատշաճ կը դատուի Մարգարէին անունով կոչել խռովարարական ճանչցուած ընկերութիւն մը : — Գերման ընկերութիւն մը Սերպէի փախստական տնօրէնին դէմ դատ բացած է և ետ կը պահանջէ տպագրական մեքենաները : — Օսմանի օդապարիկը ուրբաթ կէսօրէ վերջ դարձեալ յաջող վերելք մը ըրաւ Թադաթի մարզարանէն և Պոլսոյ կողմը անցնելով իջաւ Բամիդ գործանոցին մօտ : Այս անգամ օդապարիկին մէջ կային Թադապետական վեցերորդ չըջանակէն Նուրի պէյ, Փրոֆորի խմբագիրներէն մին, դրամատան պաշտօնեայ մը և

Մ. Պարպոթ ֆրանսացին : — Շէվրէթ փաշա թըղթակցի մը յայտարարեց թէ առայժմ դիտաւորութիւն չկայ դահլնկէց թագաւորը Սէլանիկէ ալուր փոխադրելու : — Ենթի Դաշիւ կը հերքէ սա հեռագրաւորը թէ Սըր Էրնէսթ-Քասէլ, Անգլիական կառավարութեան պահանջուով, ետ կեցած է 3 միլիոն ոսկի դրամագլխով Օսմ. Ազգ. Դրամատուն մը հիմնելու իր նպատակէն : Կ'ըսէ թէ ընդհակառակն փութոյ պնդութեամբ յառաջ կը տարուին անոր բացման պատրաստութիւնները : — Թուրք մամուլը, որ այս միջոցիս շատ կ'ըջաղի Կրետէի խնդրով, զայրացմամբ կը մերժէ կղզին Յուստատանի վաճառելու առաջարկ մը, զոր նախատալից ու անընդունելի կը հռչակէ Նոր Թուրքիոյ համար : Պաշտպան չորս տէրութիւնները որոշած կը թուին Յուլիսի մէջ կղզիէն քաշել իրենց զօրքերը խորհրդակցութեամբ գործել և եթէ միջադէպեր պատահին : Առ այժմ այդ տէրութիւններուն քաշուելը բաղձալի չերեւիր Երիտասարդ Թուրքերուն : Նահանգներ. Տրապիզոնի ղինուորական հրամանատար Ահմէտ փաշայի հրամայուած է 36 վաշտով քաշել Տէրսիմի վրայ Գուրդ ցեղերը հնազանդեցնելու համար : — Շքոտրայէ կը հեռագրուի թէ տեղական իշխանութիւնները Իփէքի և Եաքովայի մէջ ձերբակալեր են քանի մը մարդիկ, որոնք Իսա Պոլաթիւնի թելադրութեամբ կ'ուզէին յետադիմական արարքներու ձեռնարկել : — Որոշուած է որ այն նահանգներուն մէջ, ուր հաւանականութիւն կայ խռովութիւններու, տեղւոյն կուսակալը և հրամանատարը խորհրդակցելէ ետեւ համախմբեն ղինուորական ոյժերը, և այդ մասին կեդրոնէն տըրուած հրամաններուն հնազանդին : — Համբաւաւոր ժողովուրդի Նիադի էֆ., որ Տիգրանակերտէ երեսփոխան ընտրուելէ ետեւ արտաքսուեցաւ Երեսփ. Ժողովէն, ձերբակալուեալ է և մայրաքաղաքս կը բերուի պատերազմական ատեանին առջեւ դատուելու համար : — Պապական — Պատերազմական նախարարութիւնը հրամանատարացաւ ղինուորական ոյժ ղրկել Փիլր Ազիզ (Տրապիզոն), շնջելու համար այն կողմերը երեւան ելած աւաղակախուժները : Նախարարութիւնն ըստ այսմ գործի ձեռնարկեց : — Դ. Զօրաբանակի ընդհ. հրամանատար Իպրահիմ փաշա Կարին դասեր է թնդանթաձիգ սպաստմբ զօրաց նկատմամբ քընհութիւն կատարել : Զօրքերը ձերբակալուած և Երզնկա ղրկուած են : — Սերպ թերթ մը կը դրէ թէ ճալիտ փաշա մեծ կորով կը ցուցնէ Ալպանիական ոճիրները զսպելու մէջ : Քանի մը վաշտ զօրք և 18 թնդանթա տոնելով մեկնած

է : Իրեն հրամայուած է Ալպանիացեաց բոլոր ամբողջները քանդել : — Սէլանիկէ կը հեռագրուի Մ. Նիլէսի թէ Քոմիթէին կեդրոնատեղին այնտեղ պիտի հաստատուի : 400,000 Օսմ. ոսկիի գումար մը Մ. Յ. Քոմիթէի հրամանին վրայ Սէլանիկի Օսմ. Դրամատան մասնաճիւղը փոխադրուած է Քոմիթէին պէտքերուն համար : — Այնթապէ Մայիս 22 թուականով կը գրուի թէ վախերը դեռ չեն դադրած և յետաշրջականները կը շարունակեն գրգռել Իսլամ մոլեռանդ ժողովուրդը Հայերուն դէմ : — Ատանայի կուսակալը հեռագրով մը կը ծանուցանէ թէ ձերբակալեալներուն թիւը 307ի բարձրացած է, 203ը Թուրք և 104ը Հայ : Մարաշ փախցուած 300 անասուններ գտնուած և ձէպելը Պէրէքէթ բերուած են կառավարութեան կողմէ : — Ե. Զօրաբանակէն բաւականաչափ ղինուոր պիտի ղրկուի Լիբանան : — Դաւառներու այն տեղերուն մէջ ուր խռովութիւններու ծագումը հաւանական է, նահանգին կուսակալն ու հրամանատարը հարկ եղած միջոցները ձեռք պիտի առնեն առանց կեդրոնին հրամանին սպասելու : — Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է որ կողոպուտի մասնակցածները ջարդի մասնակցածներ նկատուին : Յարդ 2,000 Իսլամներու քովէն դառնուած են կողոպուտած գոյքեր : — Պաղտատէ կը հեռագրուի Մայիս 26 թուականով թէ ցեղապետ Էպու Աթիէ, իր խումբին պատկանեալ բազմաթիւ Արաբներով կ'ասպատակէ Նէճէֆի մէջ և չրջակաները : — Ատանայի կոտորածին մասնակցած 60 փախստականներ Մարաշի մէջ ձերբակալուեալ և պատերազմական ատեանին յանձնուեալ են : — Հաճընի բնակիչներէն 2,000 հոգի իրենց բնակարանները վերադարձած են : — Կը հերքուի Լ. թէ-բիլի սալուրը թէ ապահովագրական ընկերութիւնները միաձայն որոշեալ են վճարել Ատանայի աղէտեալներուն կրած վնասները և յետոյ Օսմ. Կառավարութենէն տուագանք պահանջել : — Տրապիզոնի Ֆաւրիա գիւղին մէջ անցեալ օր երկրաբանական երեւոյթ մը պատահեալ է : Ստորերկրեայ խուլ որոտումներ լսուեալ են, դետինը պատուեր և խոշոր քար մը և անտառակ մը պատուածքին մէջ ինկեր են, մինչ գետինը կը դողար և ծուխ կ'արձակէր : — Սոֆիայի Մակեդոնական Քոմիթէին Ալքամոֆ, Լադոֆ, Չանքոֆ, և Չավտարոֆ անուն մարդոց պաշտօն յանձնեց սպաննել Սանսանտքին, Փանիցան, Ափոսթուլը, Քավատարոֆը, Փանչէֆը և Սէլավըոֆը, որոնք այդ Քոմիթէին կողմէ մահուան դատապարտուած են : — Էրզրումի կուսակալ կարգուեցաւ Օսմ. Համալսարանի և Միլիթի վարժարանի տնօրէն

ձեռք պէյ : — Կ.պոլսէ փախած 19 ապստամբ զինուորներ Պէյապազարի և Միխալըճճըզի կողմերը քանի մը ուղեւորներ կողոպտելէ ետեւ Պոլսէի գաւառը փախած են : Մէթքլինի արօտալայրերուն կողմն ալ զինեալ ապստամբ զինուորներ կան : Գասթէմունէի ջոկատ մը զօրք զրկուեցաւ գանոնք ձերբակալելու համար : — Տիմէթոքայէ Մայիս 23 թուականով կը գրուի թէ անձրեւններու չգոյու- թեան պատճառաւ այս տարի հունձքերը գէշ պի- տի ըլլան : Գիւղացիք յուսահատակոն վիճակ մը ունին : Տիմէթոքայի չըջականներն ալ երաշտու- թիւն կը տիրէ : — Բոպլիւան փաշա , որ հիմա մայրաքաղաքս կը գտնուի ոստիկան-զինուորու- թիւնը վերակազմելու համար , մօտերս նոյն պաշ- տօնով պիտի երթայ նաեւ Ատանա : — Սադարիա գետին երկու եզրերը ջուրի մեքենայով ոռոգելու մեխանիզմ խնդրուած էր : Պայմանագրութիւն մը գրի առնուած է և քննուելու համար Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան զրկուած է : — Զիտ- տէէ կը հեռագրուի թէ Մէքքէի նախորդ էմիր Շէրիֆ Ալի փաշա ճամբայ ելած է դէպ ի Կ.պոլիս : Անոր դէմ դատ բացուած է այն տանջանքներուն համար զորոնք ի գործ դրած է բանտարկեալներուն , մասնաւորապէս Շէրիֆ Շէրէֆ և Շէրիֆ Սաթըգ փաշաներուն վրայ : Վերջինը սպաննուեցաւ Ապ- րիլ 13ի գիշերը :

Հոյ Ժող. Վեհ. Կաթողիկոսը հինգշաբթի Բե- րայի Սբ. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ պատա- րագեց չըջապատուած նուիրակ և տեղացի եկեղե- ցականներով , Սրտայոյզ ոճով խօսեցաւ իր հրա- ժեշտի քարոզը և սա յորդորն ուղղեց ժողովրդին . «Գիտնանք մեր կոչումը , մեր պարտականութիւնը . այսպէս ընթանան աշխարհի կեանքին մէջ : Պար- տիմբ այնպիսի խոհեմութեամբ , չըջանայեցութեամբ ապրիլ որ նոյն իսկ անհետացնենք մեր գոյութեան սպառնացող վտանգները » Յետոյ էջմիածնի հրաւի- րակներուն և այլ երեւելի կղերականներու և աշ- խարհականներու հետ հանդիսական թափօրով Կայս. պալատ դնաց և ներկայացաւ Վեհ. Կայսեր ու կար- դաց յատկապէս պատրաստուած ուղերձ մը , որմէ Կայսրը շատ գոհ մնաց և դարձեալ յայտարարեց թէ իր միակ փափաքն է բոլոր Օսմանցիներուն երջան- կութիւնը և վստահացուց թէ Կիլիկեան տիտուր աղետներուն կրկնման տեղի չտալու համար ամէն միջոց ձեռք առնուած է արդէն : Ապա նոյն հան- դիսական թափօրով Բ. Դուռը գնաց և տեսնուե- ցաւ Վարչապետին և ուրիշներու հետ : — Յրանսա- կան հիւպատոսը , թարգման Գալըպճեան էֆ. ի հետ , նաև Վսեմ. Ազգապետ Յակոբ Պօյաճեան էֆ. և

բաղմաթիւ ազգայիններ նոյն օրը այցելութիւն տուին Վեհ. Հայրապետին : — Ն. Վեհափառութիւնը երեքշաբթի իր հետ ունենալով էջմիածնի հրաւի- րակներէն երկու եպսկ. , մէկ վարդապետ և Բերայի Թաղ. Խորհուրդէն քանի մը հոգի այցելեց Գալ- ֆայիան որբանոցը , Խասքէօյի Ազգ. վարժարանը և Սբ. Ստեփաննոս եկեղեցին : Այդ առիթով 10 ոսկի նուիրեց Որբանոցին , Իր եպիսկոպոսական զգեստ- ները նուիրեց Իսկիւտարի Սբ. Կարապետ եկեղե- ցիին , իսկ մատենադարանը որ 800 գիրք կը պա- րունակէ՝ նուիրեց Թաղին իբրև սկզբնաւորու- թիւն մը հանրային մատենադարանի : — Ուրբաթ Ազգ. Երեսփ. Ժողովը , դռնփակ նիստ գումարելով Մայր Եկեղեցիին մէջ , վաւերացուց քանի մը աշխար- հական և եկղցկ. երեսփոխաններու ընտրութիւնը , բեկանեց Վահան Վրդ. ընտրութիւնը և գաղտնի քուէարկութեամբ Պատրիարք ընտրեց Դուրեան Նղիշէ Եպսկ. : Յետոյ Բ. Դրան հաղորդելի օրինա- կան Մաշաւան խմբագրուեցաւ և ստորագրուե- ցաւ բոլոր ժողովականներէն , և երկու եկեղեցա- կաններէ ու երկու աշխարհականներէ բաղկացեալ պատուիրակութիւն մը ընտրուեցաւ Իզմիր երթա- լու և Դուրեան Սրբազանը Պատր. Աթոռ հրաւի- րելու համար : Յետոյ Վեհ. Կաթողիկոսը հրաւի- րուեցաւ Երուսաղէմի խնդրոյն վրայ իր կարծիքը յայտնել : Նախ հաշուեքննիչ յանձնաժողովը կար- դաց իր տեղեկագիրը , որմէ երեցաւ թէ վանքը , զեղծումներու հետեւանքով մինչև Ապրիլ 30, 26, 564 ոսկի պարտք ըրած է , և զեղծումներուն պատաս- խանատու են միաբանական ընդհ. ժողովը , Տնօ- րէն Ժողովը , Դեռոնդ Վրդ. որ պարտական է վանքին վերադարձնել 13,272 ոսկի և Երէցեան Սրբազանը , որ պարտի ազգին վերադարձնել 105 ոսկի : Յետոյ Վեհ. Հայրապետը իր հաւանու- թիւնը յայտնեց կատարուած քննութեան նկատ- մամբ և ժողովին ուշադրութիւնը դարձուց իր (Ժո- ղովին) իրաւասութեան վրայ և յանձնարարեց իբրև ամբողջ Թուրքիոյ Հայոց գերագոյն մարմինը նկատի առնել Երուսաղէմի տնտեսական գործերուն մէջ ի- րեն ինկած բաժինը և բողոքել զեղծումներու դէմ : Ապա շնորհակալութիւն յայտնեց ժողովին իրեն տրուած պատիւներուն համար , և պարգևով Կա- թողիկոսական պատասխանատուութիւնները՝ յայտ- նեց իր կարօտութիւնը ազգին աջակցութեան Ծա- րաթ մեկնեցաւ դէպ ի Սբ. Փեթրոսպոլսկ , էջմիածնի հրաւիրակներով և Ազգ. Ժողովէն ընտրուած պատ- դամաւորներով : Մինաս էֆ. Չերազ իբրև պատ- ուիրակ ընկերացաւ Կաթողիկոսին : — Երու- սաղէմի Պատրիարքը հեռագիր մը ուղղելով

Մեծ եպարքոսին՝ բողոքած է Ազգ. վարչութեան որոշումին դէմ և յայտարարած է թէ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը անկախ է։ — Վեհ. Կայսրը պատուանշաններ չնորձած է Իզմիրեան Հայրիկին, հրաւիր ակներուն, և Կայսեր ներկայացած Կրօնական և աշխարհական անձնաւորութիւններու։ — Միջազգային նպաստահաւաք մարմինն բաշխիչ յանձնախումբը երեքշաբթի նիստ գումարեց։ Կարգացուցան Ատանայէ ալլեւայլ Անդղլիացիներու կողմէ Նախագահ Մր. Բիթի ղրկուած և Կիլիկիոյ զանազան առաջնորդներէն Պատրիարքարան հասած տեղեկագիրներ։ Մր. Բիթի յայտարարեց թէ ցարդ 5,000 Օսմ. ոսկի ղրկած է Կիլիկիա։ Ժողովը որոշեց 500 ոսկի ղրկել Ատանայի միջազգային մասնախումբին և պատուիրակութիւն մը ղրկել Ներքին գործերու նախարարին՝ խնդրելու համար որ պետութեան կողմէ որոշուած 30,000 ոսկիէն մնացած 20,000 ոսկին հաճի անմիջապէս Ատանա հասցնել։ Պատ. պատգամաւորութիւնը Ներքին գործերու նախարարին ներկայանալով իր խնդիրը ներկայացուց և բողոքեց թէ Ատանայի խուժանապետ Ապտիլ Գատորը աղա նպաստաբաշխ պաշտօնեայ կարգուած է։ Նախարարը հրամայեց հեռագրել որ Ապտիլ Գատորը փութով քաջուի գործէն և նպաստը բաշխուի տեղւոյն նպաստաբաշխ միջազգային յանձնաժողովին մասնակցութեամբ։ — Կ. Պատրիարք Սապպաղեան Սրբազանը ևս այցելեց Ներքին գործոց նախարարին, և Ատանայի կացութիւնը պարզելով բողոքեց Հայերու դէմ գործուած անիրաւութեան դէմ։ — Եւեւմեւտական նախարարութիւնը 15,000 դահ. տրամադրեց Մայր Եկեղեցիի ծոցը պատսպարուած դաղթականները հայրենիք ղրկելու համար։ — Վեհ. Հայրապետը մայրաքաղաքէս իրեն ուղեկից եկեղեցական պատուիրակ ընտրած է Գրիգոր Վրդ. Պալագեան և Երուսաղէմի միաբան Մեսրոպ Վրդ. Նշանեան։ — Էջմիածնի պատգամաւորներէն Գրիգոր Սաթունեանց և Աշոտ Եպիսկոպոսները երկուշաբթի իրիկուն այցելեցին նախկին Պատրիարքին և շատ արաւիր տեսակցութիւն մը ունեցան և խօսակցեցան Աթոռի անասխանձելի վիճակին վրայ։ — Պոլսոյ Հայ Տիկնոնց Միութիւնը Մայրաքաղաքիս զանազան թաղերէն 3,337 դահ. և չորս հակ հագուած ընդունած է։ Այս տարի բժշկական վարժարանէն վկայական ընդունեցին Խօթ Հայեր, որոնց երկուքը ինքնաթիռով Ատանա գացին վիրաւորներ դարմանել։ — Կոմիտաս Վրդ. յաջողած է կարգալ Շարականի և Ժամագիրքի հին խաղերը, և հիմա կտրելի է լսել այն եղանակը որով հազար և աւելի

տարիներ տաջ Հայ նախնիք կ'երգէին շարականները։ — Սուտանալնակ Հայեր 400 ոսկի հանգանակ են Ատանայի արկածեալներուն համար, Կեսարիանակներ 100 ոսկի ղրկած են և 100 ալ ի մօս պիտի ղրկեն։ Դարձեալ, Կեսարացի հանգուցե Սամուէլ Ճէվէէկեանի կտակով 400 ոսկի յանձնուած է Սր. Սարգսի Յակոբեան վարժարան, 400 ոսկի ալ Ազգ. Հիւանդանոցին և այլ վաքերու։ Ռոստոթոյի հանգանակիչ մարմինը ցանոյն տեղէն և շրջականերէն 35,983 դահ. հաւքած է Ատանայի համար։ Էտիրնէի սովետոյ յանախումբը նոյն նպատակով հանգանակած է 12 ոսկի։ Իսթանուլի Հայ Աւետ. Եկեղեցին ղրկէ 11 ոսկի, որոնց մէկը տղայոց նպաստն է։ Կիլիկեան հեռաղիրներէ կ'իմացուի որ բոնի լամացումներ կը շարունակուին և արդէն եղածները կատարուած իրողութիւններ կը նկատուը Զորք Մարդուանի մէջ ալ Հայերու վրայ խստութիւններ ի գործ կը դրուին։ Կանոնաւ վաշտին զինուորները աս ու ան կը ծեծեն ու արզատու ծառերը կը կտրեն։ Եւ որովհետեւ ժողովուրդը անձնապաշտպանութեամբ ազատուց խուժանի յարձակումէն, այժմ զինուորական պտեր ծանր սպառնալիքներով 500է ոչ նուազ թուկառավարական ղէնք կը պահանջեն ժողովուրդէ Ատանայի կուսակալը Մայիս 22/4 Յունիս թուկանով կը հեռագրէ թէ մութ գիշեր մը զինուոր մը ղէնք արձակեց Զորք Մարդուանի գրանոցին վրայ։ Զինուորները, դէպքին հեղինակը պատճառը չգիտնալով, ղէնքով պատասխանեց և օդին մէջ հինգ թնդանօթ արձակեցին, որ գիւղին մէջ քանի մը հոգի մեռան։ — Ազգ. մարայ Կաթող. Տեղապահը հեռագրած է թէ ընտանիք կոտորածի մօտալուտ վտանգի ստրուակէն Գաւաշ ապստանած են անսուղ թշուառ։

Գիտնալով թէ ապահովագրական դատերու վնասեալներու կողմէ փութով զիմելու և վնաս պահանջելու պայմանը անհրաժեշտ նկատուած պարտք կը համարիմ Կիլիկիոյ դէպքերէն վնասու հայրենակիցներու ծանուցանել որ Բեհէթ-Պէ մականերով անմիջապէս զիմեն ապահովագրական կերութեանց և հարկ եղած օրինաւոր գեկցումը տան ապագայի դժուարութեանց տեղի չլու համար։

ՏՐ. Ս. ԹԵՐԱՅԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ԵԱԿՈԲ ՊՅՈՒԱԶԱՆ

Ֆինանսերը կ'երգուըն, Ամերիկայի

Ի ՆՊԱՍՏ ԿԻՒԿԻՈՅ ԱՐԿԱՏԵԱԼՆԵՐՈՒ

Մեզի գրկուած զիրքերը հրատարակուեցան «Հայի ծակատաղրէն» ու «Ձէյթունի անեղ ճակատամարտը» անուն երկու գոհարիկ հատորիկներ, առաջինը՝ յուզիչ ստանաւորներու հաւաքածոյ մը Հայուն տառապագին կեանքէն, երկրորդը՝ Հայ հերոսներու քաջագործութեանց վերջիչումներ, երկուքն ալ հայրենասիրական ջերմ աւելումով խմբագրուած : Առաջինին մէջ երջանկայիշատակ Խըրրմեան Հայրիկին պատկերը կայ, երկրորդին մէջ Սասունի հերոսապետ ընկեր Մուրատին : Երկուքին ալ հեղինակը Կիլիկիացի . որոնք սոյն քերթողական գործին զրեթէ ամբողջական հասոյթը կը նուիրեն Սասնայի և Տարսուսի արկածեալներուն : Փութացէք մէյ մէկ հառ գնել, Կեղրոնատեղին Պապ Ալի ճառաէսի Զ. Ն. Պէրպէրեան տպարան թիւ 38. զին 3 և 2 դահ. մասնաւոր ցրուող մը անձամբ պիտի գիմէ Պոլսոյ ազգայիններուն, քաջաւերեցէք :

3—3

Ուրիշքի Ուրիշքի Վէ Միւրիշքի Տիւ Միւրիշքի (Ընդհանուր եղբայրակցութիւն և Քրիստոնէական Կրօնի Հիմնադիրը) : Էջ 88, զին 2 դահ. : Օսմաներէն տառով ու բարբառով այս գործը, ինչպէս անունէն իսկ յայտնի է, ընդհանուր եղբայրակցութեան գաղափարին և տնօր միծ ծաւալին վրայ կը խօսի յանկուցիչ կերպով Վաճառման կեղրոնատեղին է, Պապըլ Հաւաք :

Կրթական Սկզբնադէպ և Իրեւելք : Գրեց Մ. Մինասեան : Պոթրն, 1909 : Մեծադիր 342 էջ, թղթակազմը 20 և լաթակազմը 23 դահ. : Հեղինակն այս հմտալից ու լուջ գործը պատրաստած է մասնաւորապէս ծնողաց և ուսուցիչներու համար :

Ծրանահայ Բառքեր : Իշխան Գուրոն Լուսինեանի պատկերազարդ այս գործին ութ պրակները պատրաստ են և կը վաճառուին ամէն գրաւաճառի և Հայ լրագրաւաճառի քով, Կեղրոնատեղին է Արծիւ գրաւաճառանոցը : Պրակը 1 դահ., լրագրագրի քաղաքիս համար 20 ֆրանք, գաւառներու համար 23 :

Ուրիշքի Ուրիշքի : Թատրերգութիւն երեք հանգէսով, Գրիգոր Թէլլալեան, 1909 : Տպագրութիւն Սադաեան, էջ 72, զին 4 դահ. :

Թշուառներ Քոյր, կամ Հրաշքը Լուսինեան Ս. Բարսեղ (Էմիլ Զոլա) : Թարգմ. Տիկին Վարդուհի Սրամեանց, Զուտ հասոյթին կէսը յատկացուած է Կիլիկիոյ անպատուար Հայերուն : Էջ 32, զին 2 դահ. : Կեղրոնատեղի Գրքոնեան գրատուն :

Զարդարեան Եղբայր Ազատ Մատենաշար : Թիւ 42, Զայնաբնոց Հայկական Երգարան (Բ. Կանաչեան), Ա. Մաս : Կը պարունակէ 40 երգ եղանակներով, էջ 80, զին 6 դահ. : Թիւ 43, Ժամանակ և Խորհուրդ (Խորհման Հայրիկ) : Միայն 2,000 օրինակ : Հասոյթը Վարազայ վանքի վարժարանին յատկացուած : Էջ 24, զին 1½ դահ. : Թիւ 44, Սուրբ Մարտիրոս (Ուրուր), էջ 44, զին 1 դահ. : Թիւ 45, Սքնէք (Վահան Թոթովեանց) : Բերթուածներ : Էջ 32, զին 2½ դահ. : Թիւ 46, Ընդհանր Հայկական Երգարան : Գ. հատոր : Կը պարունակէ ազգ., յեղափոխ., սիրային և զուարճալի երգեր : Էջ 288, զին 3½ դահ. : Թիւ 47, Հայ Հերոսի Արշաւան (Աշուղ Շահնազար) : Լ. Տոլատոյի յառաջարկով, էջ 78, զին 3 դահ. :

Հայկական Առաջներ. Տեղային ոճով 300 տառ : Հաւաքեց Թ. Ասլանեան : Էջ 45, զին 1 դահ., գաւառի համար 1¼ : Մեծաքանակ գնողներու 20 տո հարիւր զեղջ : Կեղրոնատեղի՝ Եաղըճեան և Զարդարեան գրատունները :

